

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Випускна робота бакалавра

**на тему «Фінансове забезпечення діяльності підприємств малого і
середнього бізнесу: імплементація європейського досвіду»**

Виконала: студентка 4-го курсу, групи 401-ЕФ

Спеціальності

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Левкова Ірина Миколаївна

Керівник: кандидат економічних наук, доцент

Філонич Олена Миколаївна

Рецензент: головний бухгалтер СФГ «КОРУНД»

Карпенко Людмила Миколаївна

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із

праць інших авторів без відповідних посилань

Левкова І. М.

Підтверджую достовірність даних, використаних

у роботі

Левкова І. М.

Полтава, 2025 року

АНОТАЦІЯ

Левкова І.М. «Фінансове забезпечення діяльності підприємств малого і середнього бізнесу: імплементація європейського досвіду». Рукопис. Випускна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2025.

Робота містить 89 сторінок, 12 таблиць, 24 рисунків, список літератури з 73 джерел та 3 додатків.

Ключові слова: підприємство, малий та середній бізнес, фінансове забезпечення, джерела фінансування, банківське кредитування, фінансовий лізинг, державна фінансова підтримка, Європейський Союз.

Мета роботи – дослідження особливостей фінансового забезпечення малого та середнього бізнесу в Україні, а також визначення можливих шляхів адаптації та впровадження європейського досвіду фінансової підтримки для підвищення ефективності функціонування цього сектору.

Об'єктом дослідження є фінансове забезпечення діяльності підприємств малого та середнього бізнесу.

Предметом дослідження є процеси фінансового забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу в Україні з врахуванням європейського досвіду.

У випускній роботі розглянуто комплекс питань, пов'язаних із дослідженням ролі малого та середнього бізнесу в економіці України, з'ясуванням теоретичних засад його функціонування, розкриттям сутності фінансового забезпечення та його значення для розвитку МСБ, проведенням комплексного аналізу сучасного стану та тенденцій фінансового забезпечення функціонування МСБ в Україні, дослідженням програм державної підтримки малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та формування пропозицій щодо адаптації європейського досвіду до українських умов.

ANNOTATION

Levkova I.M. "Financial support of small and medium-sized enterprises: implementation of European experience". Manuscript. Graduation thesis for the first (bachelor's) level of higher education in specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" – National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, 2025.

The work contains 89 pages, 12 tables, 24 figures, bibliography from 73 sources and 3 appendices.

Keywords: enterprise, small and medium-sized business, financial support, sources of funding, bank lending, financial leasing, state financial support, European Union.

The purpose of the work is to study the peculiarities of financial support for small and medium-sized businesses in Ukraine, as well as to determine possible ways to adapt and implement European financial support practices in order to enhance the efficiency of this sector.

The object of the study is the financial support of the activities of small and medium-sized enterprises.

The subject of the study is the processes of financial support for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine, taking into account European experience.

The final work considers a comprehensive range of issues related to the study of the role of small and medium-sized enterprises (SMEs) in the economy of Ukraine, clarifies the theoretical foundations of their functioning, reveals the essence of financial provision and its significance for SME development, conducts a comprehensive analysis of the current state and trends in the financial provision of SME operations in Ukraine, investigates government support programs for small and medium-sized enterprises in EU countries, and formulates proposals for adapting European experience to Ukrainian conditions.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ МСБ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	6
1.1. Сутність, класифікація та особливості функціонування малого і середнього бізнесу.....	6
1.2. Роль і значення МСБ для економіки України та зарубіжних країн...12	12
1.3. Види та форми фінансового забезпечення діяльності підприємства малого та середнього бізнесу.....	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МСБ В УКРАЇНІ.....	26
2.1. Аналіз джерел і структури фінансового забезпечення діяльності підприємств МСБ в довоєнний період та під час воєнного стану.....	26
2.2. Динаміка банківського кредитування МСБ в Україні.....	32
2.3. Програми державної та грантової фінансової підтримки підприємств МСБ в умовах воєнного стану.....	44
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МСБ.....	58
3.1. Проблеми та перспективи розвитку малого і середнього бізнесу в Україні.....	58
3.2. Характеристика програм фінансової підтримки малого та середнього бізнесу в країнах ЄС.....	65
3.3. Напрями імплементації європейського досвіду фінансової підтримки МСБ в Україні.....	72
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	89

				401-ЕФ	№ 9640446		
	<i>№ докум.</i>	<i>Підпис</i>	<i>Дата</i>				
<i>Розроб.</i>	<i>Левкова І.М.</i>			«Фінансове забезпечення діяльності підприємств малого і середнього бізнесу: імплементація європейського досвіду»	<i>Літ.</i>	<i>Арк.</i>	<i>Акрушів</i>
<i>Перевір.</i>	<i>Філонич О.М.</i>				73	3	89
<i>Н. Контр.</i>					Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування		
<i>Затверд.</i>	<i>Свистун Л. А.</i>						

ВСТУП

Становлення ефективної системи фінансового забезпечення малого та середнього бізнесу (МСБ) є одним із ключових чинників сталого економічного зростання, соціальної стабільності та інноваційного розвитку держави. В умовах глобалізації та європейської інтеграції особливої ваги набуває питання адаптації національного досвіду до кращих міжнародних практик, зокрема у сфері фінансування підприємницької діяльності. В Україні малий і середній бізнес виступає важливим сегментом економіки, що забезпечує значну частку зайнятості, сприяє розвитку регіонів і формує конкурентне середовище. Водночас вітчизняні підприємства МСБ стикаються з низкою перешкод – від обмеженого доступу фінансових ресурсів до нестабільності макроекономічного середовища, що особливо загострились у період воєнного стану. Саме тому актуальним є вивчення європейського досвіду фінансової підтримки малого бізнесу та пошук можливостей його адаптації до українських реалій.

Дослідженням особливостей функціонування та фінансового забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу, присвячено низка праць вітчизняних науковців, до яких можна віднести: Варналія З. С.; Свистун Л. А.; Онищенко С. В.; Забарну Є.М.; Колісніченко П.Т.; Поддєрьогіна А. М. та ін. Їхні наукові напрацювання сформували важливе підґрунтя для подальшого аналізу цієї тематики, водночас питання фінансового забезпечення малого та середнього бізнесу, в контексті різноманітних цілей його розвитку, залишається відкритим і потребує більш поглибленого теоретичного та практичного вивчення.

Метою роботи є дослідження особливостей фінансового забезпечення діяльності малого та середнього бізнесу в Україні, а також визначення можливих шляхів адаптації та впровадження європейського досвіду фінансової підтримки для підвищення ефективності функціонування цього сектору.

Завданнями дослідження, які було виконано для досягнення мети роботи:

- визначення сутності та ролі МСБ в економіці;

- визначення поняття та видів фінансового забезпечення діяльності підприємства;
- аналіз джерел і структури фінансового забезпечення в часи військового стану;
- дослідження динаміки банківського кредитування МСБ в Україні;
- узагальнення програм державної та грантової підтримки МСБ в умовах воєнного стану;
- визначення проблем та перспектив розвитку МСБ в Україні;
- обґрунтування напрямів імплементації європейського досвіду фінансового забезпечення діяльності підприємств МСБ.

Об'єктом дослідження є фінансове забезпечення діяльності підприємств малого та середнього бізнесу.

Предметом дослідження є процеси фінансового забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу в Україні з врахуванням європейського досвіду.

Практичне значення роботи полягає у розробці рекомендацій щодо підвищення ефективності фінансового забезпечення малого та середнього бізнесу в Україні.

Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. В першому розділі дослідження розглянуто теоретичні засади функціонування МСБ, його економічне значення та класифікацію, а також поняття «фінансового забезпечення» та його значення для МСБ. В другому розділі було проведено комплексний аналіз тенденцій фінансового забезпечення діяльності МСБ в Україні. Третій розділ дослідження присвячено розгляду програм підтримки малого та середнього бізнесу в країнах ЄС та можливостям їх адаптації для впровадження в Україні.

Основні результати дослідження за темою бакалаврської дипломної роботи апробовано й опубліковано у формі тез:

«Фінансове забезпечення діяльності підприємства малого та середнього бізнесу в Україні», що включено до збірника матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Економічна безпека: держава, регіон, підприємство», 15 травня 2025р., Полтава, НУШП, 2025., С. 117-123.

РОЗДІЛ 1

ЗМІСТ І РОЛЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

1.1. Сутність, класифікація та особливості функціонування малого і середнього бізнесу

Економічний розвиток країни та суспільства значною мірою формується завдяки сфері бізнесу, який охоплює не лише організаційно-правову форму здійснення господарської діяльності, а й виступає системою економічних, соціальних та правових відносин, що формуються в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг.

В сучасних умовах, а саме в умовах війни, ведення та підтримка рівня виробничої діяльності підприємства в нашій країні є досить складним процесом, що потребує чималих зусиль як зі сторони самого суб'єкта господарювання так і з боку держави. Найбільш ваговою ланкою народного господарства виступають підприємства малого та середнього бізнесу, що являються рушієм інновацій й досягнень науково-технічного прогресу, вони забезпечують зайнятість населення й створюють додаткові робочі місця, а також зумовлюють розвиток конкурентоспроможності й виступають джерелом доходу для значної частки громадян.

Оскільки малий та середній бізнес відіграє значну роль у економіці, то зростає необхідність у детальному розгляді його сутності та особливостей функціонування, як єдиного елемента підприємницької екосистеми, а також як окремих одиниць підприємництва.

У науковій літературі існує низка підходів до трактування сутності малого підприємництва, сформованих як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. Зокрема, на думку Варналія З. С., «мале підприємство – самостійний і найбільш типовий суб'єкт економічного життя зі своїми відмінними рисами, закономірностями, перевагами і недоліками» [9, с. 58]. Таке

визначення підкреслює унікальність малого бізнесу в межах економічної системи та його здатність відігравати особливу роль у забезпеченні динаміки ринку.

Окрім зазначеного поняття, вітчизняні науковці також пропонують інші визначення малого підприємництва. Наприклад, Л. Д. Буряк розглядає мале підприємство як особливий вид виробничо-торговельної діяльності, надання послуг чи посередництво, яке характеризується повною свободою вибору та інноваційним характером здійснення, значною ймовірністю економічного ризику та чіткою орієнтацією на досягнення певного комерційного зиску [7]. В свою чергу, В. К. Збарський визначає мале підприємництво як самостійну, систематичну господарську діяльність малих підприємств будь-якої форми власності та громадян-підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку [16].

Аналізуючи різні підходи до визначення поняття «мале підприємництво», можна виокремити основні характеристики, які прослідковуються у кожному з них, а саме: економічна самостійність, обмежений масштаб діяльності, підвищена гнучкість та здатність швидко адаптуватися до змін на ринку. Такі ознаки підкреслюють роль малого бізнесу як важливого елемента національної економіки.

Що стосується середнього підприємництва, то як і попередній, він є важливим сектором економіки, що характеризується більшим обсягом виробництва, фінансовими ресурсами, а також відіграє значну роль у створенні робочих місць, інноваціях та економічному зростанні.

Важливим етапом визначення сутності та значення малого та середнього бізнесу є їх чітке розмежування. Критерії визначення розміру підприємства в нашій країні регулюються різними нормативно-правовими актами, що з видозмінювалися на різних етапах розвитку. До таких елементів законодавчої бази можна віднести: Закон України «Про підприємства в Україні» (втратив чинність), Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» (втратив чинність), Господарський Кодекс України (втратить чинність 28 серпня

2025 року), Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Базуючись на законодавчі норми, сформуємо таблицю критеріїв розподілу підприємств за розміром.

Таблиця 1.1

Критерії розподілу підприємств в Україні

Критерій розподілу	Велике підприємство	Середнє підприємство	Мале підприємство	Мікро підприємство
Чисельність персоналу	>250 осіб	50-250 осіб	≤50 осіб	≤10 осіб
Обсяг валового доходу від реалізації продукції за рік	>50 млн. євро	10-50 млн. євро	≤10 млн. євро	≤2 млн. євро
Річний баланс підприємства	>43 млн. євро	≤43 млн. євро	≤10 млн. євро	≤2 млн. євро

*Сформовано автором на основі [10]

Доцільно зауважити, що підприємства, у яких спостерігається перевищення максимального значення показників, встановлених для середнього бізнесу, вважаються великими. Функціонування великого підприємства є багатограним та складним процесом, що уособлює розгалужену організаційну структуру, масштабність виробничих потужностей та досить високий рівень управлінської відповідальності. Як правило, адаптація до кризових ситуацій у великого бізнесу займає більшу кількість часу у порівнянні з малим та середнім, а також потребує чіткого контролю, адже навіть незначні збої можуть призвести до суттєвих втрат у фінансовій, кадровій, виробничій, інноваційній та інших сферах впровадження діяльності.

Що стосується мікропідприємств, то дана категорія господарської діяльності є найменшою за масштабом серед усіх видів підприємств, проте має суттєве значення для розвитку місцевої промисловості. Мікробізнес задіяний переважно у сфері послуг та інформаційних технологій, стимулюючи інноваційний розвиток у цих напрямках. Безпосередньо, значним ризиком впровадження діяльності даної категорії є висока конкуренція та обмеженість у

фінансових ресурсах, у зв'язку з чим залучається державна допомога у вигляді спрощеної системи оподаткування та мікрокредитування.

Повертаючись до категорії підприємств малого та середнього бізнесу зазначимо, що вони виступають фундаментом сталого підприємницького середовища, сприяють активізації економічної діяльності на місцевому рівні та забезпечують передумови для ефективної децентралізації економічних процесів.

Малий та середній бізнес виконує низку специфічних соціально-економічних функцій в економіці держави, що подано у вигляді таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Основні функції підприємств малого та середнього бізнесу

№ з/п	Функція підприємств МСБ	Сутність
1	Сприяння демонополізації та конкуренції	Підтримка процесів приватизації, формування конкурентного середовища з численними ринковими суб'єктами.
2	Ефективне використання ресурсів	Залучення до обігу ресурсів (матеріальних, природних, людських, фінансових, інформаційних), що залишаються поза інтересами великих компаній.
3	Гнучкість ринкових механізмів	Підтримка еластичності структури ринку, компенсація тимчасових втрат, індивідуалізація пропозиції, задоволення локальних потреб.
4	Підвищення ефективності великих підприємств	Звільнення великих компаній від дрібносерійного виробництва, сприяння кооперації, зниження комерційних ризиків, підвищення гнучкості виробництва.
5	Створення нових робочих місць	Забезпечує працевлаштування, особливо для осіб, вивільнених у процесі реструктуризації великих підприємств.
6	Розвиток підприємницької ініціативи	Сприяння діловій активності, формуванню середнього класу, який є основою стабільності та рушієм економічних реформ.
7	Зменшення соціальної напруги	Зниження рівня майнової нерівності, сприяння зростанню доходів та економічній мобільності населення.
8	Гнучкість національної економіки	Підвищення адаптивності економіки до умов глобалізації та відкритих ринків.
9	Сприяння демократизації та раціоналізації управління	Стимулювання формування децентралізованої, ефективної системи економічного управління, зміцнення демократичних засад в суспільстві.

*Сформовано автором на основі [69]

Суб'єктами малого та середнього підприємництва, відповідно до законодавства, являються фізичні особи-підприємці та юридичні особи, що

самостійно несуть відповідальність за результати своєї господарської діяльності, метою якої є отримання прибутку.

Багатогранність та функціональне різноманіття діяльності підприємств МСБ зумовлюють потребу у їх чіткій класифікації, що буде сприяти розумінню особливостей суб'єктів цього сектора та їхнього економічного потенціалу.

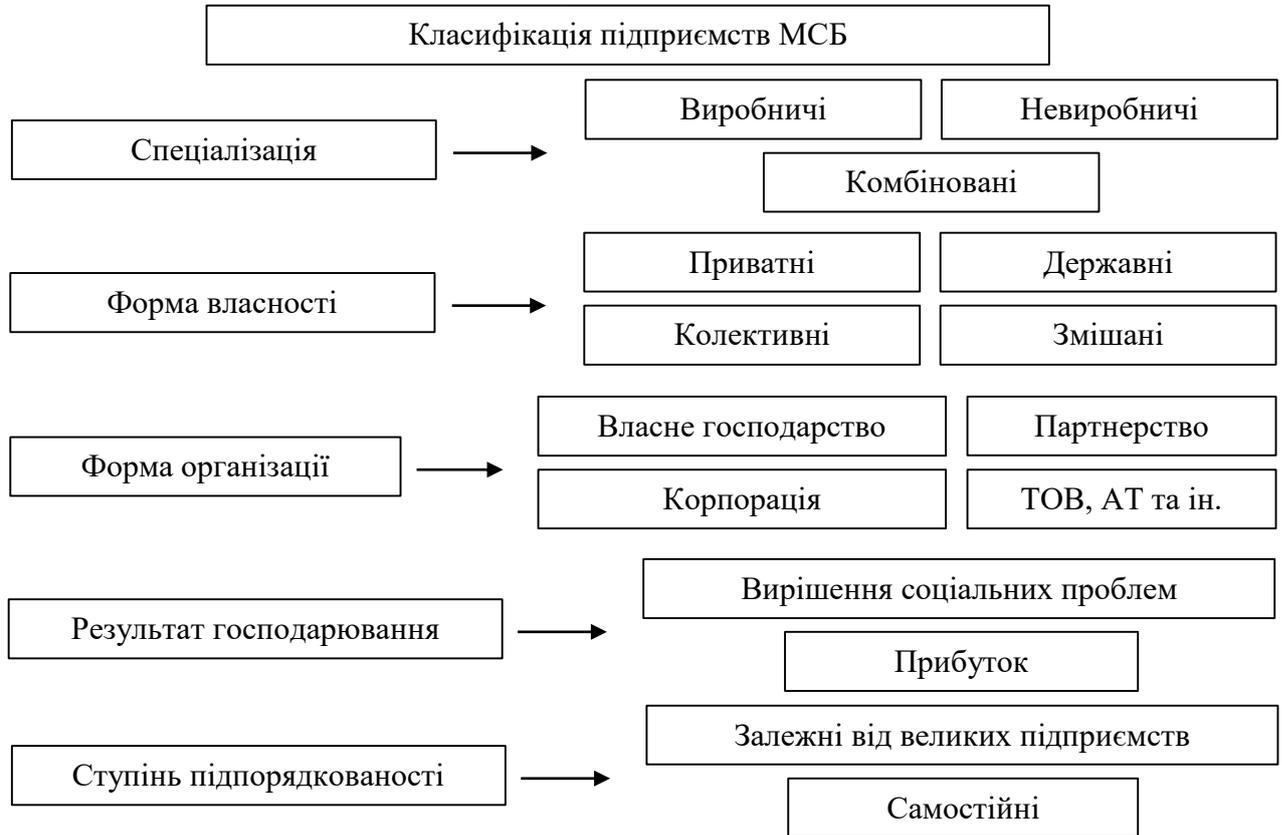

Рис. 1.1. Основні напрями класифікації підприємств малого та середнього бізнесу

*Сформовано автором

Розглянувши основні класифікації підприємств малого та середнього бізнесу (рис. 1.1.), можна дійти висновку, що незважаючи на форму власності, організаційно-правову форму господарювання, чи спеціалізацію діяльності, ключовою об'єднуючою ознакою для МСБ залишається їхня спрямованість на отримання прибутку та самостійна відповідальність за результати своєї діяльності. Важливо зазначити, що окрім прибутковості, частка підприємств спрямовує зусилля на вирішення соціальних проблем, що безумовно свідчить про зростаючу роль соціального підприємництва в економіці.

МСБ та великі підприємства є взаємодоповнюючими елементами національної економіки, що спрямовують свою діяльність на забезпечення сталого розвитку країни, проте мають відмінності у функціонуванні.

Таблиця 1.3

Порівняльна характеристика малих, середніх та великих підприємств

№ з/п	Характеристика	МСБ	Великі підприємства
1	Організаційна структура	лінійна, оскільки більшість підприємств має незначну кількість працівників	складна ієрархічна структура з розподілом функцій і управлінських рівнів
2	Система оподаткування	переважно спрощена система оподаткування	загальна система оподаткування з поданням повної фінансової звітності
3	Масштаб діяльності	зосередження на місцевому та регіональному ринку	спрямування на національний та міжнародний ринок
4	Доступ до фінансового забезпечення	залежність від власних коштів, банківських кредитів, донорських програм	залучення інвесторів, доступ до біржового фінансування, великі банківські кредити
5	Взаємозв'язок з державою	нерегулярна взаємодія через участь у програмах підтримки та грантах	активна участь у формуванні державної економічної політики, держзамовлення
6	Конкурентні переваги	здатність швидко адаптуватись під час кризових ситуацій, гнучкість; орієнтованість на споживача	масштаб виробництва; впізнаваність бренду; доступ до ресурсів
7	Інноваційність	швидке впровадження нових технологій	інновації потребують довшого погодження, але реалізуються на великому рівні

З таблиці 1.3. випливає, що незважаючи на розмір підприємства, їх діяльність спрямована на задоволення власних, соціальних та національних потреб. Впровадження основної діяльності та оподаткування здійснюється згідно з визначеними у законодавстві нормами. Перевага МСБ над великими підприємствами полягає у здатності швидко реагувати на зовнішні фактори впливу та адаптуватися до них з застосуванням нових технологій і пошуком додаткових джерел фінансування. Що стосується великого підприємства, то його основною перевагою є масштабність, ресурсна база та стабільність, проте водночас саме розмір і складність структури створюють потенційні ризики, а саме:

- політична та податкова нестабільність;
- збої у ланцюгах постачання сировини та реалізованої продукції;
- несправність обладнання, що може призвести до зупинки виробничого процесу та фінансових втрат;
- репутаційні ризики та багато інших.

Отже, визначивши особливості функціонування підприємств, можемо дійти висновку, що малий та середній бізнес дійсно вагома складова економіки держави, оскільки забезпечує стійке функціонування ринкових механізмів, сприяє формуванню конкурентного середовища, активізує інноваційну діяльність та створює умови для зайнятості населення.

1.2. Роль і значення МСБ для економіки України та розвинених країн

Малий та середній бізнес є рушійною силою економіки як в Україні, так і в провідних країнах світу. Саме завдяки цілеспрямованій та виваженій державній політиці підтримки підприємств малого і середнього бізнесу ці країни досягли значних успіхів у соціально-економічному розвитку, оскільки МСБ забезпечує стабільність ринкових відносин, створення нових робочих місць, розвиток внутрішнього ринку, а також слугує джерелом інновацій та модернізації економіки. Варто зазначити, що малий та середній бізнес суттєво впливає на формування структури та якісних характеристик валового внутрішнього продукту.

У країнах Європейського Союзу малий та середній бізнес становить 99% від загальної кількості підприємств, продовж останніх років вони забезпечили близько 85% приросту нових робочих місць. Це свідчить про вагомий соціально-економічний вплив МСБ на ринок праці та стабільність економіки в цілому.

Кожна країна здійснює державне регулювання бізнесу спираючись на чітко вибудовані принципи. Беручи до уваги ЄС, регулювання та підтримка підприємств МСБ, ґрунтуються на таких основних засадах, як загартування єдиного внутрішнього ринку, інтернаціоналізація підприємницької діяльності на

рівні підприємств, усунення адміністративних бар'єрів і створення єдиного економічного простору шляхом спрощення законодавчої бази.

МСБ як особливий елемент економіки у Європейському Союзі, підлягає постійному дослідженню та аналізу з метою вдосконалення його функціонування. Однією з практик, що поширена в цих країнах є тестування нових законів та ініціатив, а саме їх вплив на малий та середній бізнес, зокрема на мікропідприємства. Такі дослідження виокремлюють декілька основних етапів, а саме:

- проведення консультацій з представниками МСБ;
- попередня оцінка регулювання та визначення порушення інтересів сторін;
- кількісне вимірювання впливу, оцінка витрат та вигід;
- визначення та розгляд альтернативних механізмів.

Важливим та невід'ємним етапом розвитку є цифровізація, яка сприяє покращенню функціонування у всіх сферах людської діяльності, в тому числі і в підприємстві. Європейські країни мають спільний вебсайт, так зване «єдине вікно», за допомогою якого відбувається збір інформації про реєстрацію, звітування, сертифікацію, ліцензування, фінансово-податкові операції та інші відомості про суб'єкти підприємництва. Збір та надання інформації здійснюється у дистанційному форматі завдяки розгалуженій системі Інтернет-ресурсів, до яких належить й Інтернет-банкінг.

Малий та середній бізнес в Україні становить 99,8% від загальної кількості діючих підприємств. МСБ відіграє ключову роль у підтримці добробуту населення, зниженні безробіття, зміцненні місцевих громад, оскільки забезпечує 72,5% робочих місць у державі. Підприємства МСБ активно функціонують у найрізноманітніших галузях економіки: торгівлі, сфері послуг, будівництві, транспорті, агропромислового комплексу, а також в інформаційних технологіях. Якщо розглядати діяльність МСБ з економічної точки зору, то на рівні країни він формує близько 60% валового внутрішнього продукту (ВВП).

До головних рис МСБ в Україні, які суттєво відрізняються від більшості зарубіжних країн, варто віднести:

- низький рівень технічної озброєності;
- низький управлінський рівень;
- прагнення до максимальної самостійності (переважна більшість малих підприємств за кордоном працюють на умовах франчайзингу);
- недостатня інфраструктура підтримки малого підприємництва;
- відсутність повної й вірогідної інформації про стан та кон'юнктуру ринку [15].

Україна, використовуючи досвід провідних держав, у 2020 році пустила в хід вебсайт та мобільний застосунок «Дія», що надає можливість спростити та скоротити тривалість процедури сплати податків, здійснення онлайн реєстрації бізнесу та ФОП, подачі декларацій та безліч інших функцій. Необхідно зауважити, що даний застосунок станом на 2025 рік користується популярністю у понад 21 мільйона користувачів, які є не лише підприємцями, а й фізичними особами, оскільки функціонал даного елемента цифровізації налічує більше 30 сервісів.

Особливу увагу як в міжнародній практиці, так і в Україні, приділяють оподаткуванню малого та середнього бізнесу. У контексті нашої держави, головним стимулом для малих підприємств вважається спеціальний податковий режим, до якого відноситься спрощена система оподаткування. Підприємства, що перебувають на такій системі сплати податків, звільняються від сплати податку на додану вартість з операцій з постачання товарів та послуг, податку на прибуток підприємств, а також звільняються від подання податкової звітності. Такі поступки значно полегшують підприємствам впровадження своєї господарської діяльності, проте існує низка недоліків цієї системи, що проявляються в обмеженому обороті, кількості працівників, видах діяльності та невизначеність у часі нарахування та зарахування податків, що сплачуються.

Міжнародний досвід яскраво демонструє ефективність спеціальних податкових режимів, розроблених для підтримки малого підприємництва.

Прикладом є податкова система Німеччини, що у своїй практиці використовує особливий режим для підприємств МСБ – «Kleinunternehmerregelung», право на застосування якого визначає річний оборот. При умові, що у попередньому році сума обороту становила 25 000 євро, а в поточному прогнозоване значення не перевищує суми у 100 000 євро, підприємство може бути звільненим від сплати податку на додану вартість, у разі перевищення максимального розміру суми обороту, підприємство зобов'язується сплатити ПДВ у повному обсязі. В свою чергу, МСБ в обов'язковому порядку мають сплачувати податок на прибуток, що включає: корпоративний податок – 15%; солідарний збір – 5,5% від суми корпоративного податку; торговий податок – від 8,75% до 20,3%, що встановлюється залежно від муніципалітету. Таким чином, Німеччина створює сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу, стимулюючи його до легальної та активної підприємницької діяльності.

Ще однією країною, яка має особливості у податковому режимі для малих та середніх підприємств є Італія. Головний акцент італійський уряд робить на стимулюванні інвестицій, шляхом надання податкових кредитів підприємствам, які спрямовують ці ресурси у цифрову трансформацію та екологічні проекти. Ставка податкового кредиту може коливатися залежно від типу інвестиції та розміру компанії, що дозволяє підприємствам МСБ скористатися гнучкими інструментами підтримки. До особливостей пов'язаних з податками у Італії також можна віднести звільнення від ПДВ експортерів, компаній, що надають міжнародні послуги, страхових компаній, медичних установ та інших визначених в законодавстві сфер діяльності. Такий підхід не лише зменшує податкове навантаження, але й стимулює інноваційний розвиток малого та середнього бізнесу.

У розгляді державної політики Франції, можна спостерігати зацікавленість у зростанні і створенні нових підприємств МСБ, вдосконалення системи їх обслуговування з метою їх економічної стійкості та конкурентоспроможності на світових ринках, а також у активізації інноваційної діяльності, економічному розвитку регіонів та відповідно збільшення зайнятості населення. Держава має

чималу кількість проєктів та фондів підтримки бізнесу, а також стратегію розвитку МСБ, що спрямована на їх гнучкості, конкурентоспроможності та стійкості в умовах глобалізації економіки.

Як і в інших провідних країнах, у Франції активно заохочується розвиток малого та середнього бізнесу шляхом надання податкових пільг. Зокрема, відкриття бізнесу в економічно депресивних регіонах супроводжується звільненням від сплати податків на три роки, можливістю отримання консультативної підтримки, а також спеціальними програмами для безробітних, які вирішили започаткувати власну справу. Крім того, більшість власників малих підприємств можуть розраховувати на доступ до пільгових кредитів, позик та субсидій.

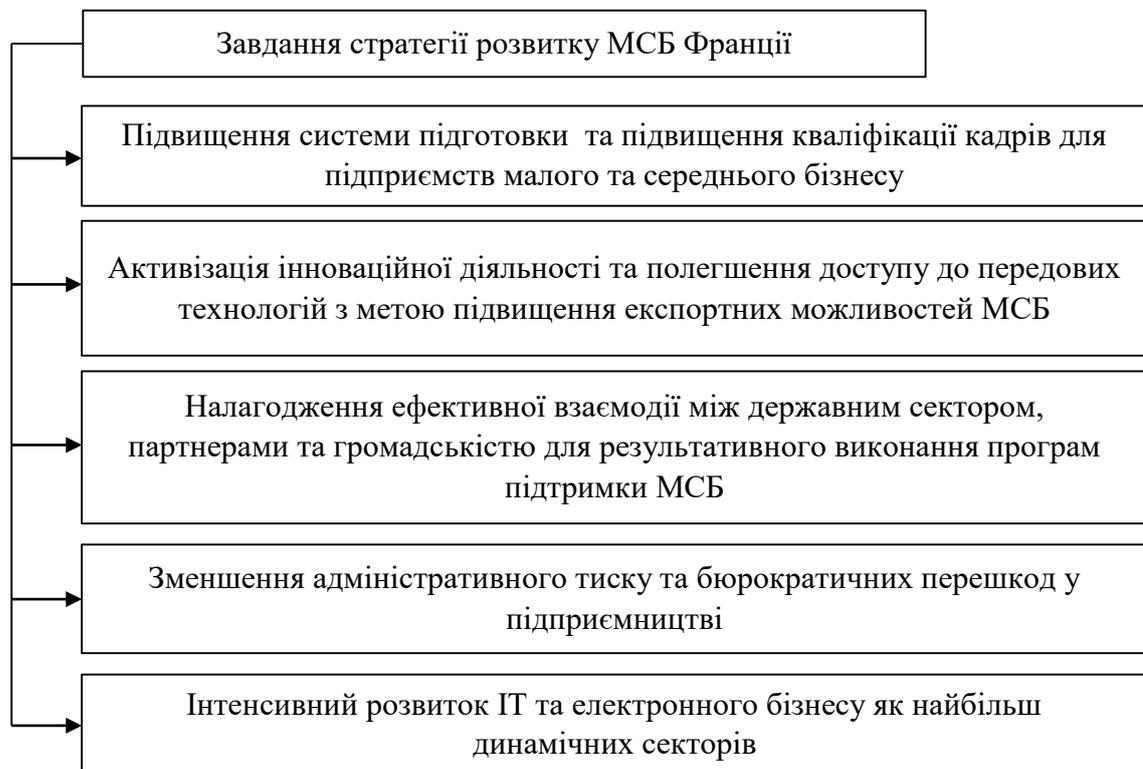

Рис. 1.2. Основні завдання стратегії розвитку малого та середнього підприємництва Франції

*Сформовано автором на основі [3]

Безпосередньо, кожна країна формує власні методи розвитку малого та середнього бізнесу, оскільки завдяки ньому здійснюються основні економічні потоки.

У контексті підтримки малого та середнього бізнесу в Україні, важливу роль відіграє не лише запозичення досвіду інших країн, а й формування власної законодавчої бази. Фундаментом для створення ефективного підприємницького середовища та забезпечення сталого розвитку МСБ в країні є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», основні положення якого спрямовані на зменшення адміністративного тиску, впровадження електронних сервісів, розвиток центрів підтримки підприємництва, а також надання фінансових пільг.

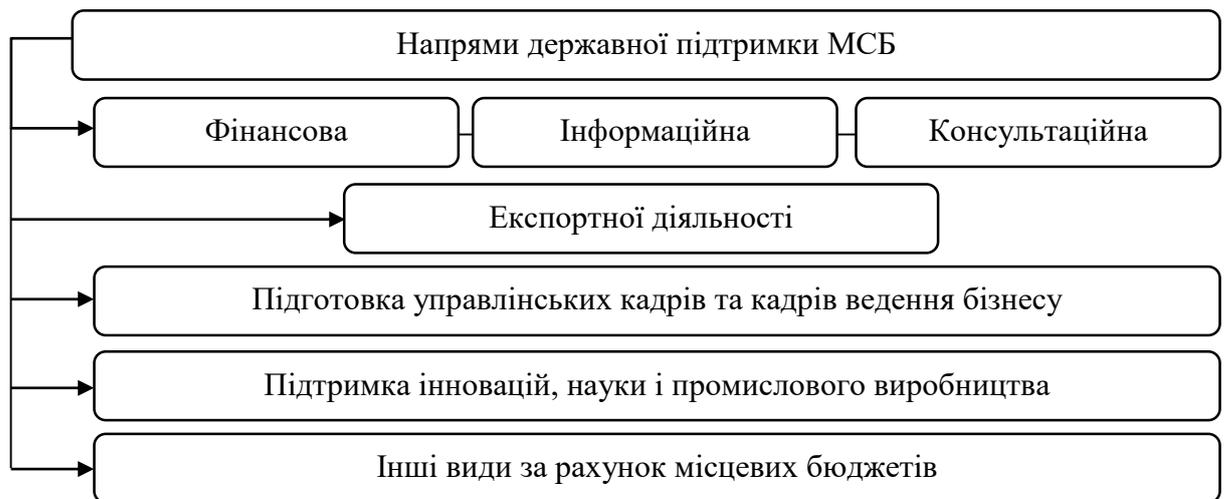

Рис. 1.3. Основні напрями державної підтримки МСБ згідно з Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні»

*Сформовано автором на основі [61]

Зазначені на рисунку 1.3. пріоритетні напрями державної підтримки малого та середнього бізнесу відображають системний та комплексний підхід держави до стимулювання розвитку підприємництва в Україні. Вони охоплюють як базові інструменти (фінансова, інформаційна, консультаційна підтримка), так і стратегічно важливі напрями, що забезпечують довгострокову стійкість МСБ – підтримку інновацій, розвиток експортного потенціалу, підготовку кваліфікованих кадрів та активізацію науково-технологічного прогресу в галузі виробництва.

Першочерговою підтримкою держави є фінансова, що відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного функціонування малого та середнього бізнесу, особливо в умовах економічної нестабільності та воєнного стану. Саме доступ до фінансових ресурсів дозволяє підприємствам продовжувати діяльність, покривати поточні витрати, відновлювати зруйновані активи, інвестувати в модернізацію, адаптуватися до нових умов ринку та впроваджувати інновації.

В свою чергу, інформаційна та консультаційна підтримка, допомагають підприємцям краще орієнтуватися в чинному законодавстві, дізнаватися про нові можливості для фінансування, стежити за змінами в державних вимогах і знаходити шляхи співпраці як з партнерами.

Важливим є також акцент на розвиток експортної діяльності як інструменту виходу МСБ на міжнародні ринки та підвищення їхньої конкурентоспроможності.

Окрема увага приділяється інвестуванню в людський капітал шляхом підготовки управлінських кадрів, що є запорукою ефективного функціонування бізнесу в умовах трансформаційної економіки.

Зазначені напрями підтримки малого та середнього бізнесу формують комплексну стратегію, яка дозволяє не лише реагувати на поточні виклики, а й створювати фундамент для сталого розвитку в майбутньому.

Отже, малий та середній бізнес не лише особливий сектор економіки, а й ключовий елемент соціального й економічного розвитку як на національному, так і на місцевому рівнях. Його підтримка та стимулювання є стратегічно важливим завданням для будь-якої держави, що прагне до сталого та інклюзивного зростання. Особливого значення розвиток МСБ набуває в контексті подолання наслідків економічної кризи та війни в Україні. Створення сприятливих умов для зростання МСБ може стати ключовим фактором відновлення економіки, забезпечення зайнятості населення та зміцнення місцевих громад. В свою чергу, підтримка інноваційного потенціалу МСБ є важливим кроком для модернізації української економіки та її інтеграції у світовий економічний простір.

1.3. Види та форми фінансового забезпечення діяльності підприємства

Головною проблемою малого та середнього бізнесу є обмежений доступ до фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення ефективної господарської діяльності. Для сталого розвитку підприємств, критично важливим є пошук оптимальних джерел фінансового забезпечення.

Зазвичай під поняттям «фінансове забезпечення» розуміють систему фінансових взаємовідносин, що функціонує на основі нормативно встановлених інструментів залучення, накопичення та розподілу грошових ресурсів. Ці процеси відбуваються як на рівні підприємства, так і економіки в цілому. Вони спрямовані на забезпечення безперервної та ефективної діяльності суб'єктів господарювання.

У науковій економічній літературі існує незліченна кількість підходів щодо трактування поняття «фінансове забезпечення», що подано у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Підходи до визначення сутності фінансового забезпечення

№ з/п	Автор	Трактування
1	2	3
1	Близнюк О. П.	Фінансове забезпечення – це частина коштів у формі доходів та зовнішніх надходжень, призначених для виконання фінансових зобов'язань та здійснення витрат із забезпечення розширеного відтворення.
2	Гриценко Л. Л.	Фінансове забезпечення – це сукупність додатково залученого та реінвестованого підприємством власного та позикового капіталу у грошовій формі, призначеного для фінансування майбутнього розвитку в детермінованому плановому періоді, формування та використання якого контролюється підприємством самостійно відповідно до цільового призначення з урахуванням фактора ризику.
3	Денисенко М. П.	Фінансове забезпечення – це сукупність грошових доходів, надходжень і накопичень, що у розпорядженні організацій, призначених для здійснення витрат з простого та розширеного відтворення, виконання зобов'язань перед фінансово-кредитною системою. Це результат господарську діяльність підприємств і водночас джерело подальшого розвитку господарства.
4	Рудницька О.М., Шпак Н.З.	Фінансове забезпечення – це процес, спрямований на формування фінансових ресурсів всередині підприємства, в результаті реалізації якого здійснюється вплив на фінансово-господарську діяльність самого малого підприємства і перспективи його розвитку.

Продовження таблиці 1.4

1	2	3
5	Гончаренко М.В.	Фінансове забезпечення – це функціональний елемент фінансового механізму підприємства, який, окрім нього, містить різні варіанти об'єднання таких його складових: управління фінансами, фінансове планування і прогнозування, фінансові показники, нормативи, ліміти та резерви.
6	Гуцалюк О.М., Коцюрба О.Ю.	Фінансове забезпечення – це сукупність методів прямого організаційного та правового впливу, а також економічного стимулювання, що включають грошово-кредитні, фіскальні, та бюджетні та важелі активізації підприємницької діяльності і створення цим самим сприятливих умов для формування необхідного обсягу фінансових ресурсів підприємства відповідно до його цільової діяльності з урахуванням перспектив його розвитку в конкурентному середовищі.

*Сформовано автором на основі [14;12;4;65;11;13]

Отже, на основі розглянутих підходів можна дійти висновку, що фінансове забезпечення підприємства є багатогранною економічною категорією, яка охоплює як процес формування й використання фінансових ресурсів, так і інструменти та джерела їх залучення. Це поняття не обмежується лише кількісними показниками наявних коштів, а включає також механізми, що забезпечують стабільність, рентабельність та інвестиційну привабливість підприємства в умовах динамічного економічного середовища.

Враховуючи цілі та специфіку фінансово-кредитного забезпечення функціонування малого та середнього бізнесу (МСБ), стає можливим забезпечення не лише його кількісного зростання, а й якісного розвитку. Основними цілями та напрямками спрямування фінансових ресурсів є:

1. Забезпечення поточної діяльності, головною метою якого є підтримка безперебійного функціонування підприємства. Це фінансування зазвичай здійснюється за рахунок власних коштів підприємства.

2. Інвестиційно-інноваційний розвиток, який передбачає розширення обсягів діяльності, освоєння нових напрямів роботи та впровадження нових видів продукції. Фінансування цього напряму, як правило, здійснюється із залученням зовнішніх джерел [66].

Визначивши основні цілі спрямування фінансових ресурсів МСБ, можемо дійти висновку, що система фінансового забезпечення МСБ повинна поєднувати оперативну підтримку поточних потреб із одночасним стимулюванням інноваційного потенціалу, що є запорукою конкурентоспроможності та динамічного розвитку в умовах сучасної економіки, тобто повинна мати комплексний характер.

Для повноцінного розуміння сутності цієї категорії доцільно проаналізувати основні види та форми фінансового забезпечення, які застосовуються у діяльності підприємств залежно від джерел надходжень, організаційно-правових умов та специфіки господарювання.

Фінансове забезпечення підприємства, включає в себе внутрішні та зовнішні джерела надходження фінансових ресурсів, що подані на рисунку 1.4.

Рис. 1.4. Джерела фінансування малого та середнього бізнесу в Україні

*Сформовано автором на основі [67]

Визначивши основні джерела фінансового забезпечення малого та середнього підприємства, розглянемо їх вид більш детально.

Найважливішим джерелом є самофінансування, тобто фінансування бізнесу відбувається за рахунок власних коштів, що є результатом основної діяльності підприємства. Самофінансування як економічна категорія відображає автономне функціонування суб'єкта господарювання в умовах ринкової нестабільності та дефіциту ресурсів. У контексті фінансування МСБ, самофінансування реалізується через залучення власних коштів, а саме чистого прибутку та нерозподіленого прибутку.

Одним з поширених джерел зовнішнього фінансування підприємства є кредитування – економічні відносини, що являють собою взаємозв'язок між кредитором і позичальником щодо надання та повернення коштів на визначених умовах. Переважна більшість кредитів надається банківськими установами, які пропонують підприємствам малого та середнього бізнесу низку кредитних програм для розвитку й розширення господарської діяльності. До таких кредитних програм належать:

- інвестиційне кредитування, що переважно є довгостроковим, оплата по якому здійснюється лише за рахунок доходів від реалізації інвестиційного проєкту;
- багаторазові кредити на власні потреби за одним об'єктом застави;
- кредит на придбання основних засобів та нематеріальних активів;
- кредит на придбання обладнання й автотранспорту;
- кредит на поповнення обігових коштів та поточні потреби;
- програма експрес-кредитування та інші [67].

Варто звернути увагу, що незважаючи на пріоритетність серед підприємств МСБ саме кредитного фінансування, як зовнішнього джерела фінансового забезпечення, існує складність в його отриманні, оскільки не всі підприємства готові звітувати про ведення свого бізнесу та відповідно кредитори мають прийняти рішення щодо надання ресурсів надійному позичальнику з відмінною кредитною історією та спроможністю вчасно здійснювати платежі по кредиту.

Сутність бюджетного кредитування полягає в наданні фінансових ресурсів малому та середньому бізнесу для реалізації господарської діяльності за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів. До першочергових державних позичальників для МСБ можна віднести фонди підтримки підприємництва, що створюються на регіональному та обласному рівні.

Важливою формою підтримки малого та середнього бізнесу є грантове фінансування, що надається міжнародними організаціями та фондами з метою реалізації соціально значущих, інноваційних або підприємницьких проєктів. Переважна більшість грантової підтримки для підприємств України

здійснюється Європейським Союзом. Гранти надаються на фінансування проектів у відповідній сфері діяльності; гранти на цільову підтримку на організацію, що здійснює проект; гранти на капітальні інвестиції; гранти на часткове чи додаткове фінансування або гранти на «запуск» чи реалізацію невеликого проекту [72].

Значущим інструментом у вирішенні проблеми недостатності фінансових ресурсів малого та середнього бізнесу є лізинг – форма фінансового забезпечення, що передбачає придбання майна чи взяття в оренду фізичними та юридичними особами на визначений у договорі термін з правом подальшого викупу. Завдяки лізингу підприємства МСБ мають можливість скоротити витрати на придбання засобів виробництва та сплачувати решту вартості за рахунок прибутків, які отримують від діяльності з використання майна. Популярність лізингу спостерігається переважно при придбанні устаткування сільськогосподарської техніки.

Відносно нещодавно в Україні, з'явився новий вид фінансового забезпечення, а саме краудфандинг, що являє собою спосіб залучення коштів для реалізації різноманітних проектів шляхом об'єднання незначних внесків від великої кількості людей. Краудфандинг як форма фінансування виконує низку функцій, серед яких – підтримка осіб, що постраждали від надзвичайних ситуацій, а також забезпечення стартового капіталу для новостворених підприємств й сприяння розвитку малого та середнього бізнесу.

Одним з найпопулярніших джерел фінансового забезпечення у світовій практиці є венчурне фінансування. Особливість такого способу полягає у наданні ресурсів на безповоротній основі у вигляді пайового внеску до статутного фонду підприємства, тобто інвестор стає його співвласником, шляхом придбання її акцій за допомогою варантів, опціонів або конвертованих цінних паперів. Період окупності внесків становлять від 3 до 5 років, а отримання першого прибутку від 5 до 10 років. Прикладом компаній, що стали лідерами на світовому ринку, які використовували цей спосіб фінансового забезпечення є Apple, Google, Intel, Microsoft, eBay, Yahoo та інші.

Останнім вагомим зовнішнім джерелом фінансового забезпечення МСБ є акціонування, у процесі якого залучається не лише грошовий капітал, а й матеріальні та нематеріальні активи. Виплати інвесторам не є гарантованими й залежать від фінансових результатів діяльності акціонерного товариства. При цьому використання інвестицій може бути масштабним і не обмеженим у часі, а випуск акцій дозволяє акумулювати необхідний обсяг капіталу на початковому етапі реалізації проекту.

Переваги та недоліки основних джерел зовнішнього фінансування малого та середнього бізнесу представлено в додатку А.

У своїй практиці підприємства можуть поєднувати декілька видів джерел фінансування для ефективної господарської діяльності, проте раціональність використання наданих ресурсів підлягає контролю з боку як внутрішніх органів управління, так і зовнішніх контролюючих інституцій. Такий нагляд забезпечує цільове використання фінансових ресурсів, запобігає фінансовим зловживанням та підвищує рівень прозорості господарської діяльності.

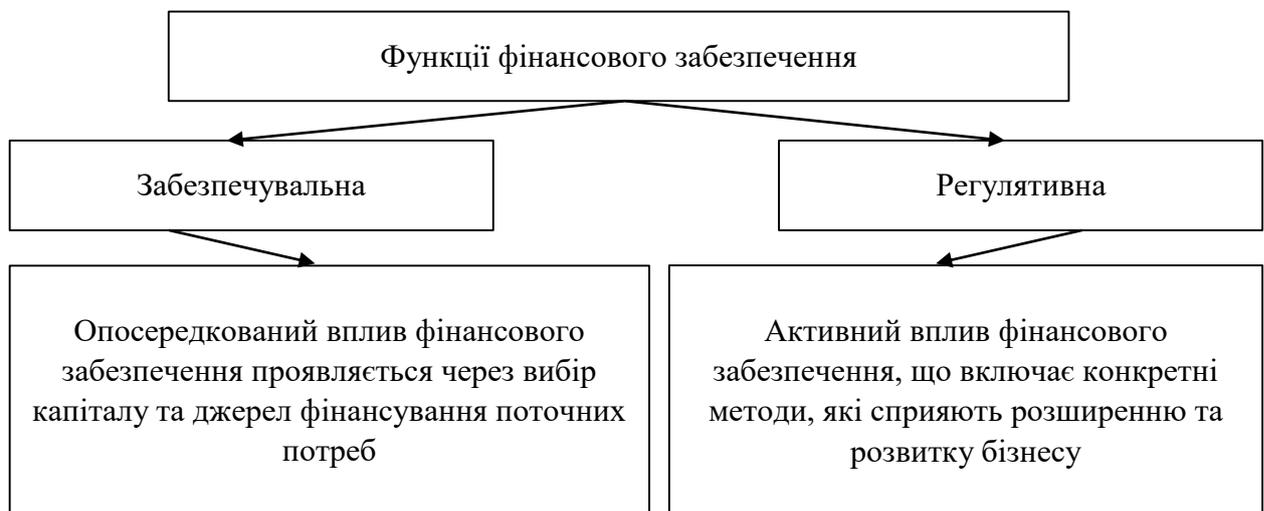

Рис. 1.5. Функції фінансового забезпечення МСБ

*Сформовано автором

Розглянувши функції фінансового забезпечення малого та середнього бізнесу можна дійти висновку, що воно є фундаментом для стабільного функціонування підприємств, забезпечуючи їх необхідними ресурсами для

покриття поточних потреб, а також активним інструментом його управління та розвитку.

Отже, згідно з чинним законодавством, до суб'єктів малого та середнього підприємництва належать як фізичні особи-підприємці, так і юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність на власний ризик та несуть повну відповідальність за її результати з метою отримання прибутку.

Підприємства малого та середнього бізнесу – це невід'ємна частина економічної системи країни, що забезпечує значну частку валового внутрішнього продукту, створює робочі місця, сприяє розвитку регіонів та стимулює інновації.

Окрім економічної функції, підприємства МСБ відіграють значну соціальну роль. Розвиток підприємництва надає людям шанс бути самостійними, скорочує безробіття та покращує добробут громадян. У сільській місцевості та на прикордонних територіях, які часто обминають великі інвестиції, саме малий бізнес підтримує життєдіяльність населення та активізує розбудову місцевої інфраструктури.

Ефективність впровадження господарської діяльності підприємств малого та середнього бізнесу залежить від його фінансового забезпечення. Джерелами фінансування можуть виступати як власні кошти підприємства, так і залучені ззовні – зокрема, кредити банківських установ, інвестиції, державні та міжнародні гранти, а також кошти венчурного капіталу. Доступ до фінансових ресурсів визначає не лише стабільність функціонування МСБ, а й його здатність до масштабування, модернізації виробничих процесів та впровадження інновацій.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МСБ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз джерел і структури фінансового забезпечення діяльності підприємств МСБ в довоєнний період та під час воєнного стану

Господарська діяльність будь-якого суб'єкта малого та середнього бізнесу як в Україні, так і за її межами, здійснюється завдяки достатньому рівню фінансового забезпечення, що досягається шляхом використання внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування.

Враховуючи всі фактори впливу впродовж останніх років в Україні, можливості фінансування діяльності підприємств МСБ за рахунок власних коштів суттєво зменшується, відповідно до чого важливим завданням для кожного суб'єкта господарювання є пошук зовнішніх шляхів залучення фінансових ресурсів.

Згідно з першим розділом даної роботи, було визначено, що до зовнішніх джерел фінансового забезпечення господарської діяльності підприємства малого та середнього бізнесу в Україні відносяться: кредитне фінансування, бюджетне фінансування, різноманітні програми міжнародної й державної підтримки у вигляді грантів, лізинг, факторинг, краудфандинг та інші.

Варто зазначити, що кількість підприємств МСБ в Україні починаючи з 2020 року має спадну тенденцію. Основними факторами впливу, що призвели до спаду є пандемія «COVID-19», початок якої припадає на кінець 2019 року й початок 2020 року, а також значним «ударом» по бізнесу є повномасштабне вторгнення на територію України у 2022 році, що супроводжується тимчасовою окупацією значної площі й повним або частковим знищенням підприємств. Відповідна динаміка коливання кількості підприємств малого і середнього бізнесу в Україні впродовж 2019-2023 років наведена на рисунку 2.1.

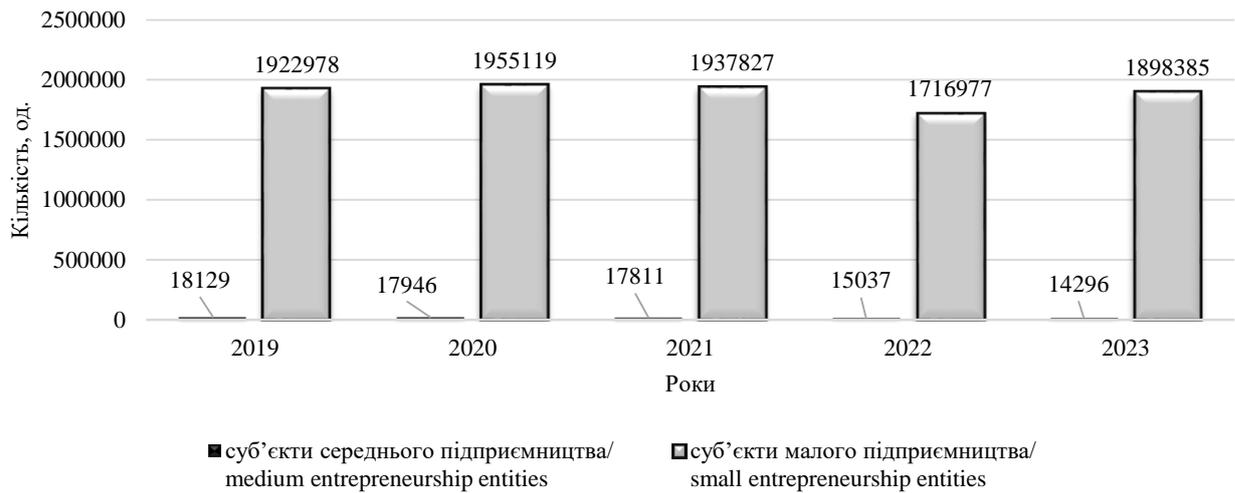

Рис. 2.1. Динаміка кількості підприємств малого та середнього бізнесу за 2019-2023 роки

*Сформовано автором на основі [31]

Прослідковуючи динаміку кількості підприємств МСБ, можна помітити, що мінімальна кількість діючих суб'єктів малого підприємництва була у 2022 році, проте у 2023 році спостерігається зріст що зумовлено адаптацією економіки до умов воєнного стану, запровадженням державних програм підтримки бізнесу, зниженням регуляторного тиску та підвищенням зацікавленості населення у самозайнятості. Щодо динаміки суб'єктів середнього підприємництва, то протягом аналізованого періоду прослідковується спадна тенденція їх кількості з 18 129 у 2019 році до 14 296 підприємств у 2023 році. Основними причинами скорочення є більший обсяг витрат на утримання бізнесу, вищий рівень ризику та більш складні умови отримання фінансування, у порівнянні з малими підприємства з урахуванням кризи.

Зміни у кількості підприємств МСБ безпосередньо залежать не лише від загальноекономічної ситуації, а й від можливості залучення коштів для підтримки операційної діяльності, інвестування та адаптації до нових умов.

Проаналізувавши динаміку кількості підприємств МСБ в Україні впродовж 2019-2023 років, доцільно визначити структуру джерел їх фінансування, що допоможе виявити залежність підприємств від власного капіталу та зобов'язань.

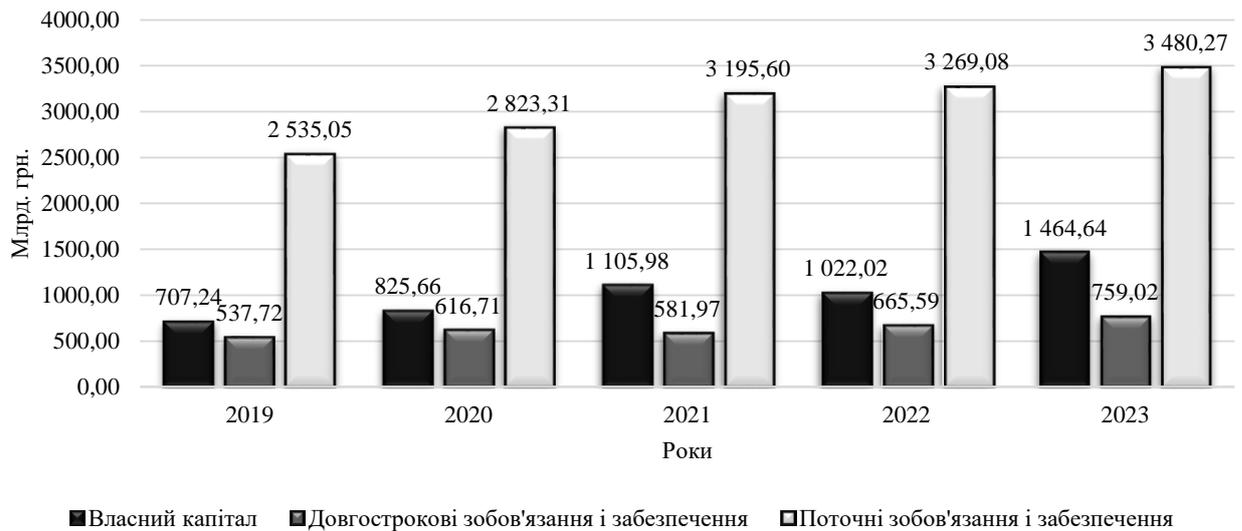

Рис. 2.2. Динаміка структури джерел фінансового забезпечення суб'єктів середнього підприємництва за 2019-2023 роки

*Сформовано автором на основі [31]

Відповідно до наведених даних на рисунку 2.2., структура джерел фінансового забезпечення суб'єктів середнього підприємництва відображає зростаючу тенденцію за всіма типами ресурсів. Найбільшу частку у структурі займають поточні зобов'язання та забезпечення, обсяг яких зріс з 2 535,05 млрд. грн. у 2019 році до 3 480,27 млрд. грн. у 2023 році.

Другим за величиною джерелом фінансового забезпечення серед підприємств МСБ є власний капітал, що впродовж аналізованого періоду зріс на 757,4 млрд. грн., що майже в два рази більше, ніж у базовому році, проте у 2022 році внаслідок повномасштабного вторгнення величина власного капіталу зменшилася з 1 105,98 млрд. грн. до 1 022,02 млрд. грн.

Водночас, обсяг довгострокових зобов'язань та забезпечення має найменшу частку серед джерел фінансування, у 2019 році його розмір становить 537,72 млрд. грн., а в 2023 році – 759,02 млрд. грн.

Така структура може свідчити про високу залежність суб'єктів середнього підприємництва від зовнішніх короткострокових джерел фінансування, обмеженість внутрішніх ресурсів, а також обережність у залученні довгострокових зобов'язань в умовах економічної нестабільності.

Що стосується структури джерел фінансового забезпечення суб'єктів малого підприємництва за 2019-2023 роки, то графічна інтерпретація подана на рисунку 2.3.

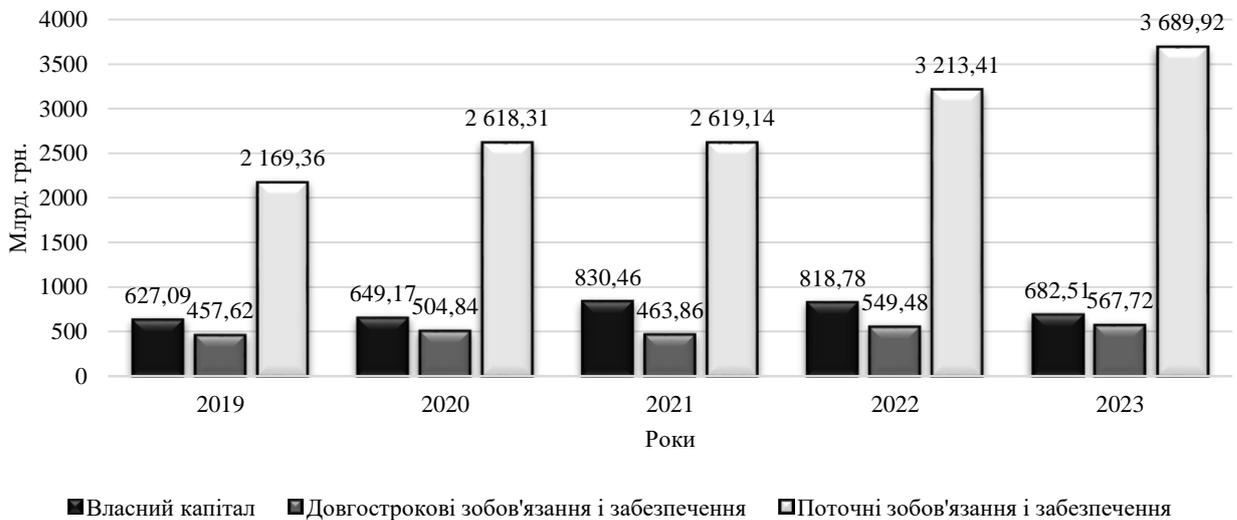

Рис. 2.3. Динаміка структури джерел фінансового забезпечення суб'єктів малого підприємництва за 2019-2023 роки

*Сформовано автором на основі [31]

З наведених на рисунку даних випливає, що в загальному за всіма джерелами фінансового забезпечення суб'єктів малого підприємництва, як і у суб'єктів середнього підприємництва, наявна зростаюча тенденція по всіх категоріях. Найбільшу частку у структурі фінансування малого бізнесу, як і раніше, займають поточні зобов'язання та забезпечення, обсяг яких зріс з 2 169,36 млрд грн у 2019 році до 3 689,92 млрд грн у 2023 році.

На відміну від середнього бізнесу, власний капітал у малих підприємств має незначні коливання. Максимального розміру було досягнуто у 2021 році – 830,46 млрд. грн. У 2022 році під впливом воєнного стану спостерігається зменшення, що у 2023 році досягло позначки у до 682,51 млрд. грн. Така динаміка може свідчити про зниження прибутковості підприємств.

У свою чергу, обсяг довгострокових зобов'язань та забезпечення коливається у межах від 457,62 млрд. грн. у 2019 році до 567,72 млрд. грн. у 2023 році.

Отже, динаміка структури джерел фінансового забезпечення суб'єктів малого підприємництва за 2019-2023 роки, свідчить про те, що малий бізнес значною мірою залежить від поточних зобов'язань, оскільки має обмежений доступ до довгострокових ресурсів, зокрема через складні умови банківського фінансування, високі ризики та відсутність належного забезпечення.

Розглянемо динаміку чистого фінансового результату діяльності підприємств МСБ в Україні за 2019-2023 роки, як одного з основних джерел власного фінансування, за допомогою рисунку 2.4.

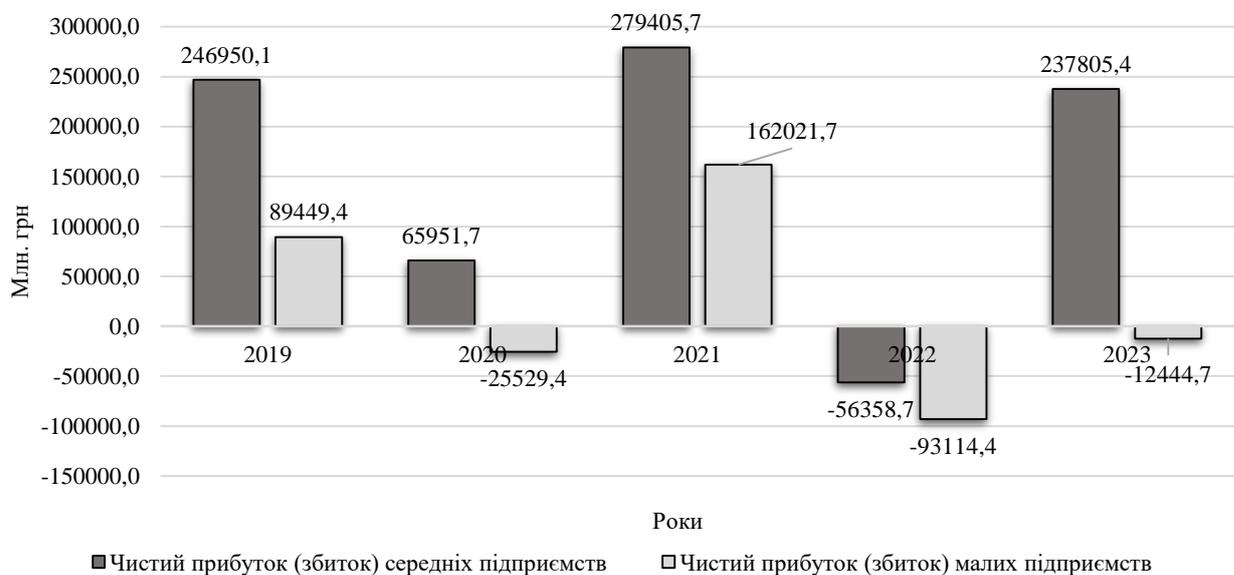

Рис. 2.4. Динаміка чистого фінансового результату діяльності підприємств МСБ в Україні за 2019-2023 роки

*Сформовано автором на основі [31]

Відповідно до даних наведених на рисунку 2.4. впливає, що динаміка чистого фінансового результату діяльності підприємств МСБ має суттєві коливання. У розрізі середніх підприємств, у 2020 році, спостерігається зниження обсягу чистого прибутку, у порівнянні з 2019 роком, що спричинено пандемією, яка призвела до впровадження дистанційного формату роботи, а також значних людських втрат, обмеження мобільності населення та зниження споживчого попиту. Якщо у середніх підприємств фінансові результати свідчать про прибуток у 65 951,7 млн. грн., то ситуація у малих підприємств значно гірша, оскільки у 2020 році спостерігається збиток у обсязі 25 529,4 млн. грн. Такі

показники є негативними та спонукають бізнес залучати більший обсяг зовнішнього фінансування для покриття поточних витрат, збереження кадрового потенціалу та підтримки операційної діяльності.

2021 рік характеризується відносною стабілізацією ситуації в країні, послаблення карантинних обмежень дозволило повернутися МСБ до більш звичного режиму впровадження діяльності та отримати прибуток для середніх підприємств у розмірі 279 405,7 млн. грн. та 162 021,7 млн. грн. для малих. Варто зазначити, що такі показники є найбільшими за аналізований період.

Негативні фінансові результати діяльності підприємств малого та середнього бізнесу спостерігаються у 2022 році, що безпосередньо пов'язано з військовими діями. Збиток для малих підприємств становить 93 114,4 млн. грн., а для середніх – 56 358,7 млн. грн., такі показники є найнижчими за аналізований період.

У 2023 році середні підприємства отримали прибуток у розмірі 237 805,4 млн. грн., проте малі мають збиток 12 444,7 млн. грн. Такі дані свідчать про вразливість та залежність малого бізнесу від факторів зовнішнього впливу, а також про здатність до адаптації середнього бізнесу.

Фінансове забезпечення суб'єктів малого та середнього бізнесу в Україні регулюється низкою законодавчих актів, які формують правове підґрунтя для використання внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування. До основних нормативних документів можна віднести:

1. Господарський кодекс України – визначає загальні засади функціонування суб'єктів господарювання, у тому числі в частині формування капіталу, фінансових зобов'язань та джерел фінансування.

2. Податковий кодекс України – регламентує податкове навантаження на підприємства, а також визначає податкові пільги для МСБ, зокрема в рамках спрощеної системи оподаткування.

3. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» – закон, що регламентує форми та

механізми державної підтримки МСБ, включаючи фінансові інструменти, грантові програми та інше.

4. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» – визначає правила надання фінансових послуг, у тому числі кредитування та лізингу, які є джерелами зовнішнього фінансування МСБ.

Безпосередньо наведений перелік нормативних актів, є неповним, а також від початку повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави, була впроваджена низка нормативних актів на врегулювання діяльності малого та середнього бізнесу, що відображається у вигляді податкових змін на період воєнного стану, спрощення звітності, відтермінування податкових зобов'язань, впровадження кредитних канікул та спрощення вимог до позичальників, впровадження державних програм підтримки, надання грантів та багато інших заходів.

Підсумовуючи проведений аналіз джерел і структури фінансового забезпечення діяльності підприємств МСБ в довоєнний період та під час воєнного стану, можна зробити висновок, що суб'єкти малого та середнього бізнесу залишаються вразливими до змін економічного середовища, однак демонструють певну стійкість і здатність до адаптації.

Фінансове забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу в Україні за допомогою зовнішніх джерел фінансування, а саме банківського кредитування та різноманітних програм державної підтримки та грантів, буде розглянуто у наступних пунктах даного розділу.

2.2. Динаміка банківського кредитування МСБ в Україні

Забезпеченість підприємства фінансовими ресурсами – це фундамент для його стабільного функціонування та ключова передумова збереження і підвищення конкурентоспроможності на ринку.

До основних джерел фінансування підприємств малого та середнього бізнесу, після власних коштів засновників та доходів від основної діяльності, найбільшими за обсягом виступають банківські кредити. Вони відіграють важливу роль, оскільки дозволяють підприємствам оперативно залучати фінансові ресурси для реалізації нових проєктів, придбання обладнання, поповнення оборотного капіталу та здійснення інших необхідних інвестицій.

Сутність банківських кредитів полягає у відносинах підприємства, як позичальника, та банку, як надавача фінансових ресурсів у позику (кредитор) на попередньо встановлених у договорі умовах. Для підприємств малого та середнього бізнесу в Україні існує низка кредитних програм, що передбачають надання коштів на пільгових або більш вигідних умовах, з метою підтримки підприємницької діяльності та стимулювання розвитку економіки.

Банківське кредитування підприємств МСБ має низку особливостей, що формуються під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів.

Рис. 2.5. Фактори впливу на банківське кредитування підприємств МСБ

*Сформовано автором на основі [1]

Кожен з наведених на рисунку 2.5. факторів, впливає на рівень довіри банків до позичальника, а також на умови та суму надання кредитних коштів.

Тому при оцінці можливостей кредитування підприємства МСБ доцільно враховувати комплексну взаємодію як внутрішніх, так і зовнішніх умов.

Для розуміння сучасного стану кредитування середніх, малих та мікро підприємств комерційними банками України у 2019-2023 роках, було сформовано таблицю (Додаток Б), в якій відображена детальна інформація про обсяг наданих кредитів для функціонування МСБ.

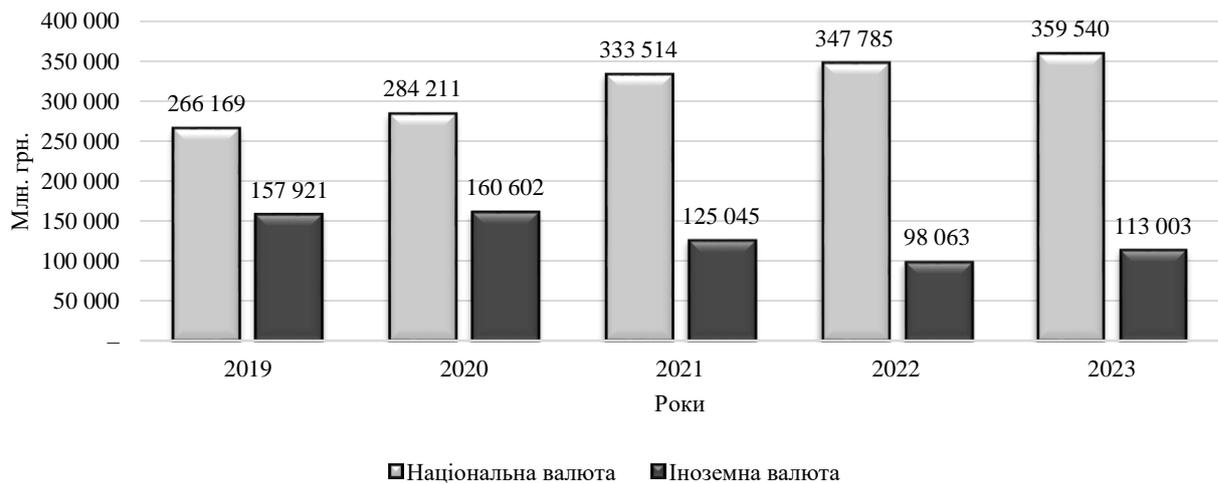

Рис. 2.6. Динаміка обсягу наданих кредитів МСБ банками за період 2019-2023 років

*Сформовано автором на основі статистичних даних НБУ [34]

Відповідно до проведеного аналізу статистичних даних динаміки обсягів кредитування МСБ в Україні, можна зробити висновок, що підприємства даного сектору, при залученні коштів, надають перевагу кредитам саме у національній валюті.

Відносна економічна стабільність на початку 2019 року забезпечувала сприятливі умови для фінансування діяльності підприємств малого та середнього бізнесу, шляхом залучення банківських кредитів, інвестицій та розвитку внутрішніх джерел фінансування. Проте вже наприкінці 2019 року у світі почала поширюватися пандемія «COVID-19», яка суттєво вплинула на глобальну економічну ситуацію та вимагала оперативного вжиття комплексних заходів для стабілізації фінансових систем і підтримки бізнесу. Надані кредити у

поточному році становили 266 169 млн. грн. у національній валюті та 157 921 млн. грн. у іноземній.

У 2020 році значна частка підприємств МСБ зіткнулася з кризою у вигляді карантинних обмежень, скорочення споживчого попиту, зменшенням обсягу виробництва та порушенням логістичних ланцюгів. Адаптація до нових умов роботи підприємств, а саме переведення роботи у дистанційний формат, потребувало чималих фінансових ресурсів, через недостатність яких спостерігалось тимчасове та повне припинення їх функціонування. Водночас, у цей період спостерігалось зменшення доступу до банківського кредитування, адже фінансові установи з обережністю підходили до кредитування в умовах високої економічної невизначеності. Попри складні умови, обсяг банківських кредитів, наданих підприємствам МСБ у 2020 році, у національній валюті склав 284 211 млн. грн., що є на 18 042 млн. грн. більше за попередній рік та 160 602 млн. грн. у іноземній валюті. Такі показники свідчать про збереження певного рівня ділової активності та намагання підтримати господарську діяльність навіть у кризовий період.

2021 рік характеризується стабілізацією та усуненням наслідків кризи, що проявилась у вигляді впровадження підприємствами МСБ цифрових технологій та оптимізувати свої витрати. Результатом активних заходів відродження діяльності МСБ є збільшення обсягів банківського кредитування, що становить 333 514 млн. грн. Кредитування в іноземній валюті знизилось у порівнянні з 2020 роком і склало 125 045 млн грн, що свідчить про послаблення попиту на валютні позики та переорієнтацію підприємств на гривневі ресурси з метою зниження валютних ризиків. Загальне зростання обсягу залучених коштів є позитивним показником, оскільки це свідчить про повернення бізнесу до активної господарської діяльності.

Переломним етапом для України є 2022 рік, що розпочався з повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави. Функціонування значної кількості підприємств, що опинилися в зоні активних бойових дій, стало неможливим через руйнування інфраструктури, втрату виробничих потужностей

та загрозу життю персоналу. Частина бізнесу була змушена тимчасово зупинити свою діяльність, а інша частина — переміститися до відносно безпечніших регіонів, переважно до західних та центральних областей України. З метою відновлення господарської діяльності, підприємства продовжували звертатися до банківських установ для отримання позик, загальний обсяг яких у національній валюті, станом на 31 грудня 2022 року, становить 347 785 млн. грн. В свою чергу, спостерігається суттєве скорочення обсягу банківського кредитування у іноземній валюті, що становить 98 063 млн. грн. Основними причинами скорочення попиту до даного виду кредитування є валютні ризики та інфляційні процеси.

Поступова адаптація підприємств МСБ до впровадження господарської діяльності в умовах військового стану у 2023 році, а також підтримка малого та середнього бізнесу різними програмами зі сторони держави, сприяє розвитку й збільшенню обсягу наданих кредитів. У національній валюті було надано 359 540 млн. грн., а в іноземній – 113 003 млн. грн., тобто спостерігається збільшення попиту на кредитування у іноземній валюті.

Банківське кредитування суб'єктів підприємництва МСБ більш детально проаналізовано на рисунку 2.7, який ілюструє динаміку та їх частку у кредитуванні упродовж 2019–2023 років. Представлені дані дозволяють візуально оцінити зміни у структурі фінансування та виявити ключові тенденції.

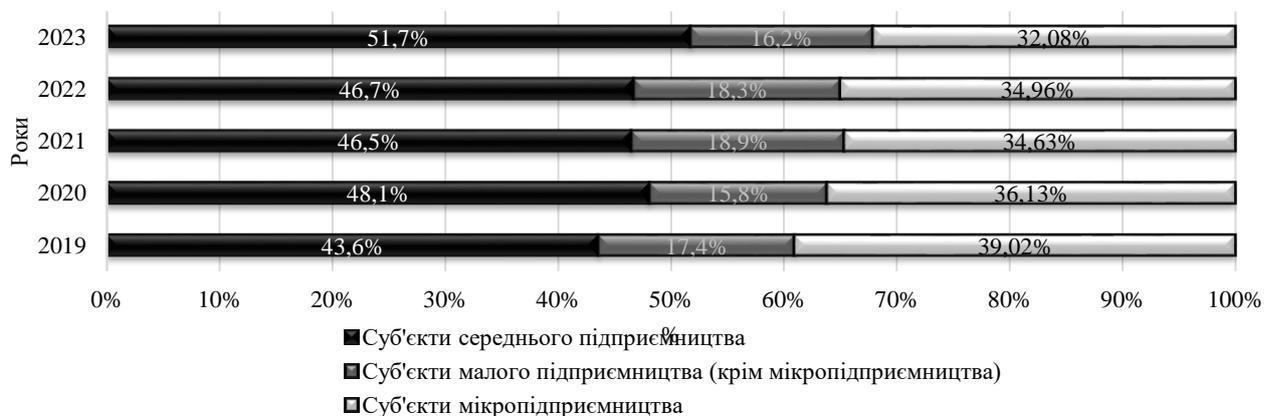

Рис. 2.7. Зміна частки кредитування суб'єктів підприємництва МСБ за 2019-2023 роки

*Сформовано автором на основі статистичних даних НБУ [34]

Аналіз динаміки частки кредитування суб'єктів підприємництва МСБ свідчать про наявність коливань у структурі банківського фінансування у розрізі середніх, малих та мікропідприємств.

Протягом 2019-2023 років спостерігається поступове зростання частки кредитів, наданих середнім підприємствам. У базовому році вона становила 43,6%, а в звітному цей показник досяг позначки у 51,7%, що є позитивним сигналом стабільності та розвитку цього сегменту бізнесу.

Частка кредитів, наданих малим підприємствам, залишається відносно стабільною, коливаючись у межах 15,8-18,9%. Максимальне значення показника припадає на 2021 рік – 18,9%, що може бути пов'язано з адаптацією та активізацією бізнесу після пандемії. З урахуванням військового стану та ускладненням процесу отримання фінансування у 2023 році показник знижується до 16,2%.

Найбільше скорочення частки кредитування простежується серед мікропідприємств. У 2019 році їх кредитування займало 39,02% від загального обсягу кредитів, а в 2023 році – 32,08%. Зниження може бути пов'язане з значними ризиками та вразливістю мікробізнесу, його недостатньою платоспроможністю та обмеженим доступом до забезпечення для отримання кредиту.

До ключових факторів, що визначають доступність банківського кредитування для підприємств МСБ, є рівень процентних ставок за кредитами, динаміку яких, в національній валюті, подано на рисунку 2.8.

Відповідно до наведених даних, впродовж 2019-2021 років спостерігається спадна тенденція процентної ставки по кредитуванні середнього та малого підприємств. Для середніх підприємств ставка знизилася з 20,73% у 2019 році до 11,79% у 2021 році, а для малих – з 18,68% до 9,64% відповідно.

В свою чергу, процентна ставка для мікропідприємств зросла з 21,99% до 32,38% у 2020 році, що може бути спричинено високим ризиком їх кредитування у кризовий період. У 2021 році ставка різко знизилася до 14,10%, що свідчить про коригування кредитної політики банків.

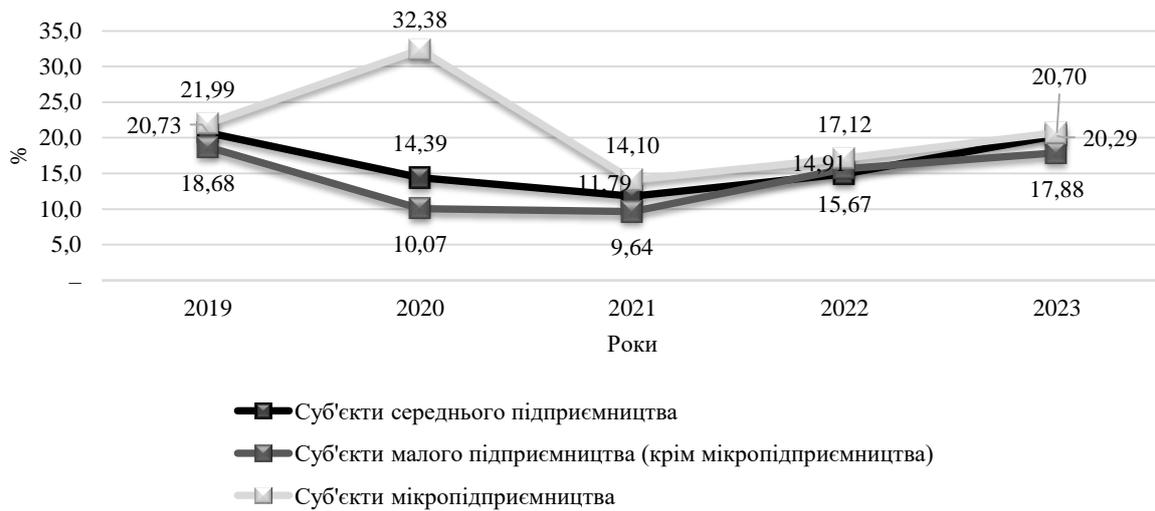

Рис. 2.8. Динаміка значення процентних ставок за кредитами в національній валюті, наданими МСБ в Україні за 2019-2023 роки, %

*Сформовано автором на основі статистичних даних НБУ [34]

У 2022-2023 роках спостерігається зростання процентної ставки по кредитуванню всіх суб'єктів підприємництва МСБ, що пов'язано з інфляційними процесами, підвищенням ключової ставки НБУ та загальним зростанням фінансових ризиків в умовах війни.

Динаміку рівня процентної ставки за кредитами в іноземній валюті подано на рисунку 2.9.

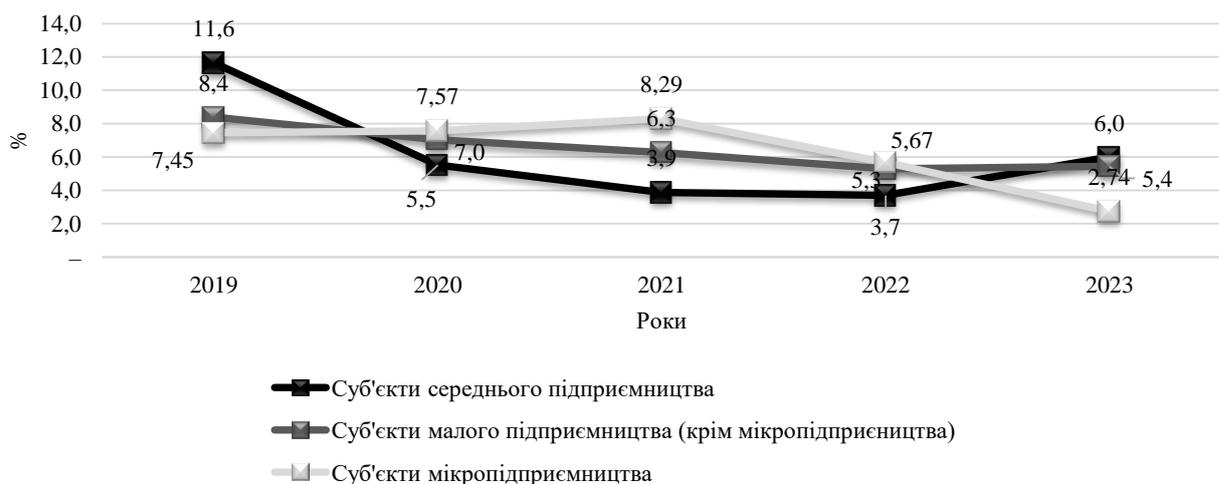

Рис. 2.9. Динаміка значення процентних ставок за кредитами в іноземній валюті, наданими МСБ в Україні за 2019-2023 роки, %

*Сформовано автором на основі статистичних даних НБУ [34]

Наведена динаміка демонструє певні коливання у розмірі процентних ставок за кредитами в іноземній валюті для середніх, малих та мікропідприємств. Розглядаючи середні та малі підприємства, можна помітити, що у період з 2019 по 2022 роки ставки мали чітку тенденцію до зниження. Зокрема, для середніх підприємств ставка знизилася з 11,6% у 2019 році до 3,73% у 2022 році, а для малих – з 8,4% до 3,5% відповідно. У 2023 році спостерігається зростання процентної ставки у середнього підприємництва до 6,0%, а в малого – 5,4%.

Суттєво відрізняється динаміка у суб'єктів мікропідприємництва, оскільки у період 2019-2021 років процентна ставка за кредитами в іноземній валюті зростає з 7,45% до 8,29%. Від початку повномасштабного вторгнення спостерігається спадна динаміка процентної ставки, що досягла мінімального значення у 2023 році і дорівнює 2,74%.

Безпосередньо значення процентних ставок наведених на рисунках 2.8. та 2.9. є узагальненими по Україні, проте доцільно розглянути умови кредитування суб'єктів МСБ в українських банках, станом на 2023 рік.

Таблиця 2.1

Умови кредитування суб'єктів МСБ в банках України, станом на 2023 рік

Назва банку	Процентна ставка за кредитом, грн.	Комісії та збори	Максимальний розмір суми кредитування	Тривалість позики	Необхідність застави по кредитування
Приватбанк	від 18,25% річних	0,25%+0,5% від суми кредиту	від 50 тис. грн. до 1 млн. грн.	до 12 місяців	Обладнання, нерухомість та транспорт
Сенс банк	від 30,5% до 42,9% річних	0,9% від суми кредиту	до 100 млн. грн.	до 36 місяців	Обладнання, нерухомість та транспорт
Ощадбанк	від 25,2% до 43,2% річних	від 0,25%	Індивідуальне визначення	до 36 місяців	Майнові права, рухоме та нерухоме майно, порука
Кредобанк	від 18,9% річних	–	до 420% від середньомісячного доходу	до 24 місяців	Рухоме та нерухоме майно, що є ліквідним
Укрсиббанк	від 23% річних	1% від суми кредиту	Індивідуальне визначення	до 10 років	Майнові права, ліквідне майно, порука

*Сформовано автором на основі [25]

Різноманіття пропозицій кредитування для МСБ в Україні, надає можливість знайти вигідну пропозицію для кожного підприємства будь-якої сфери діяльності.

Важливого значення у кредитуванні МСБ мають кредити під державні гарантії на портфельній основі, за якими від початку впровадження (грудень 2020 року) було видано 32 619 кредити на загальну суму 103,8 млрд. грн, з яких у 2023 році – 13 658 кредити на 44,7 млрд. гривень.

Загальна кількість кредитів, що обслуговуються станом на 31 грудня 2023 року становить 18 900 кредитів на загальну суму 66 997 млн. грн.

Таблиця 2.2

Банки-лідери у кількості наданих кредитів, що обслуговуються, під державні гарантії на портфельній основі для підприємств МСБ

№ з/п	Банк	Кількість наданих кредитів	Сума наданих кредитів, млн. грн.
1	Приватбанк	12 922	23 547
2	Ощадбанк	2 719	10 860
3	Укргазбанк	713	8 181
4	ПроКредит Банк	548	3 400
5	ПУМБ	527	5 322
6	Укрексімбанк	354	5 304
7	ОТП банк	287	2 026
8	Райффайзен Банк	241	1 981
9	Банк Кредит Дніпро	99	757
10	Креді Агріколь Банк	96	897

*Сформовано автором на основі [33]

За таблицею 2.2., спостерігається лідерство АТ КБ «Приватбанк» за кількістю кредитів, що обслуговуються станом на 31 грудня 2023 року під державні гарантії на портфельній основі – 12 922 кредити на загальну суму 23 547 млн. грн. Другим за кількістю таких кредитів є АТ «Ощадбанк» – 2 719 кредити на 10 860 млн. грн. Наступним за кількістю наданих кредитів є Укргазбанк – 713 кредитів на загальну суму 8 181 млн. грн. Найменшу кількість кредитів серед банків-лідерів займає Креді Агріколь Банк з 96 наданими кредитами. Варто зазначити, що важливу роль у масштабах кредитування під

державні гарантії відіграють попередньо встановлені ліміти гарантій, визначені для кожного банку. Ці ліміти впливають на можливий обсяг залученого фінансування та фактично формують межі активності фінансових установ у рамках державної програми.

Розглянемо за допомогою рисунку 2.10. кількість та суму кредитів, що обслуговуються у розрізі середнього, малого та мікропідприємництва.

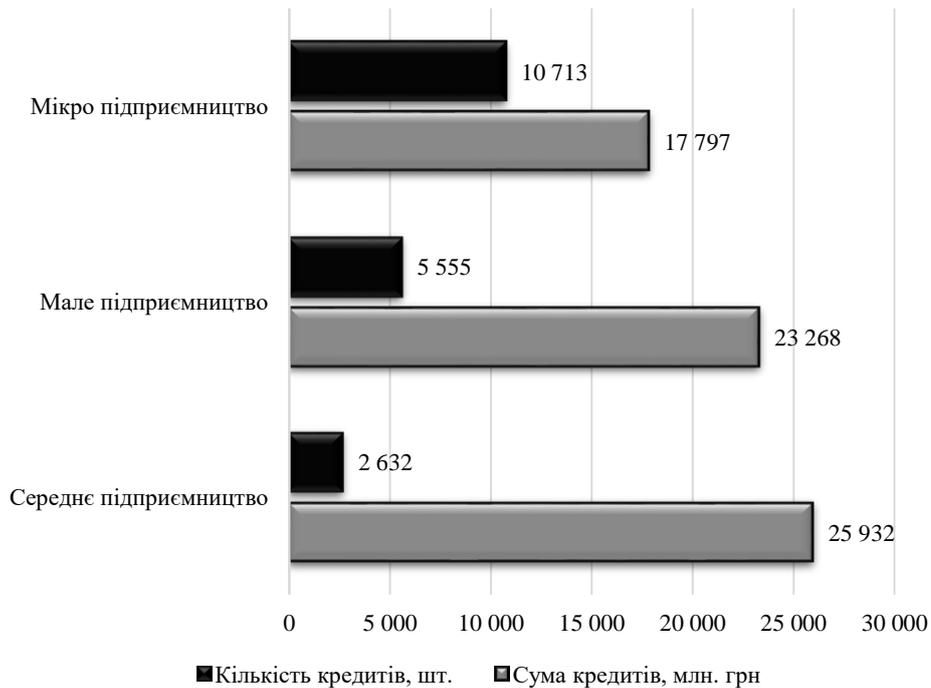

Рис. 2.10. Розподіл кредитів, що обслуговуються, за розміром підприємництва

*Сформовано автором на основі [33]

Відповідно до наведених даних, найбільший обсяг кредитів було залучено на фінансування мікропідприємництва, а саме 10 713 кредитів, проте їхня загальна сума є найнижчою і становить 17 797 млн. грн. Другим за кількістю та обсягом кредитування є фінансування малого підприємництва – 5 555 кредитів вартістю 23 268 млн. грн. Найменша кількість кредитів під державні гарантії на портфельній основі була надана середньому підприємству – 2 632 кредити, але їх розмір становить 25 932 млн. грн., що є найбільшим за обсягом у розрізі МСБ. Такі дані можуть свідчити про те, що потреба у додатковому фінансуванні зростає із масштабом підприємства: чим більше підприємство – тим вищі його

потреби в капіталі для забезпечення операційної діяльності, модернізації виробничих потужностей, впровадження інновацій або виходу на нові ринки.

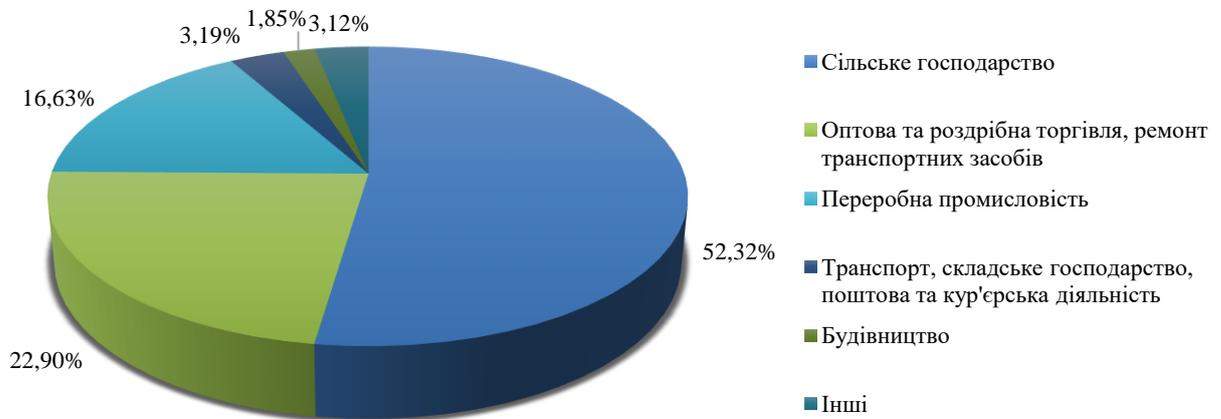

Рис. 2.11. Використання за видами економічної діяльності кредитів, що обслуговуються, наданих під державні гарантії у 2023 році

*Сформовано автором на основі [33]

За видами економічної діяльності найбільше кредитів, частково забезпечених державними гарантіями на портфельній основі, обслуговуються у сфері сільського господарства, за якими спостерігається взяття 6 876 кредитів на суму 35 055 млн. грн., що становить 52,32% від загального обсягу кредитів. На другому місці за розміром суми наданих кредитів знаходиться оптова та роздрібна торгівля, ремонт транспортних засобів – 6 973 кредити на 15 339 млн. грн., тобто 22,90%. В свою чергу, переробна промисловість взяла 2 417 кредити вартістю 11 139 млн. грн, що становить 16,63% від загальної суми наданих кредитів. Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність залучило 999 кредити на 2 135 млн. грн. (3,19%). Будівництво має найменший обсяг 1,85%, тобто було взято 382 кредити на суму 1 241 млн. грн.

Поряд із традиційним банківським кредитуванням все більшої популярності в Україні набуває лізингове кредитування, що являє собою фінансову послугу, що надається у вигляді довгострокової оренди майна з можливістю його подальшого викупу. Лізинг дозволяє підприємствам

оновлювати матеріально-технічну базу без значного початкового капіталовкладення.

Банківські установи активно долучаються до надання лізингових послуг. Вони або створюють власні лізингові компанії, або співпрацюють з іншими фірмами, що працюють у цій сфері. Такий підхід допомагає зробити лізинг доступнішим для бізнесу та сприяє його розвитку в Україні.

Послуги лізингового кредитування для підприємств малого та середнього бізнесу надають одні з найбільших банків нашої країни, до яких належить Приватбанк, ПУМБ, Укргазбанк та інші.

Таблиця 2.3

Умови лізингового кредитування для МСБ у банках України

Назва банку	Авансовий платіж	Тривалість фінансування	Графік погашення	Об'єкти лізингу
Приватбанк	від 10% вартості предмета придбання	до 60 місяців	щомісяця рівними частинами або адаптований (з урахуванням сезонності бізнесу)	сільськогосподарська техніка; спецтехніка
ПУМБ	від 20%	від 12 до 60 місяців	класичний та сезонний	легкові авто; вантажні авто; С/Г техніка; спецтехніка; вагони; обладнання; причепа; Н/Причепа
Укргазбанк	20% ринкової вартості об'єкту лізингу з врахуванням ПДВ	від 12 до 60 місяців	щомісячний та індивідуальний	сільськогосподарська техніка, обладнання, спецтехніка; комерційний транспорт та інші ліквідні основні засоби

*Сформовано автором на основі [40;41;43]

Проаналізувавши умови лізингового кредитування в українських банках, впливає, що вони демонструють широкий спектр можливостей для МСБ. Банки пропонують відносно низькі авансові платежі, гнучкі строки фінансування, адаптовані графіки погашення з урахуванням сезонності бізнесу, а також широкий вибір об'єктів лізингу. Таким чином, лізинг є досить ефективним

зовнішнім джерелом фінансового забезпечення для підприємств малого та середнього бізнесу.

Отже, проведений аналіз динаміки банківського кредитування малого та середнього бізнесу в Україні дозволив оцінити основні тенденції у структурі фінансування, виявити вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на обсяги та умови надання кредитів, а також визначити особливості доступу до фінансових ресурсів для різних категорій підприємств. В ході дослідження було виявлено, що підприємства МСБ при залученні коштів надають перевагу кредитам у національній валюті про що свідчить динаміка обсягу залучених кредитів. Середні підприємства поступово зміцнюють свої позиції, про що свідчить зростання їх частки в загальній структурі кредитування. У той же час мікропідприємства демонструють спад у частці залучених коштів, що пов'язано з їхньою високою вразливістю, недостатнім забезпеченням і меншою кредитоспроможністю.

2.3. Програми державної та грантової фінансової підтримки підприємств МСБ в умовах воєнного стану

Повномасштабне вторгнення рф на територію нашої держави призвело до суттєвих негативних наслідків для економіки. Особливого впливу бойові дії завдають по бізнесу, що відображається у повному або частковому припиненню функціонування значної кількості підприємств, зниження споживчого попиту, руйнування каналів логістики та ланцюгів поставок сировини й виготовленої продукції.

Враховуючи вразливість підприємств малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану та загальної економічної нестабільності, Уряд України ухвалив рішення щодо впровадження низки програм підтримки МСБ, за допомогою яких стало можливим збереження робочих місць, підтримка підприємницької активності та забезпечення мінімально необхідного рівня фінансової стійкості суб'єктів господарювання.

В умовах воєнного стану, гостро постало питання у реформуванні податкової системи України у контексті малого та середнього бізнесу, який слугує рушієм економіки. Верховною Радою України було прийнято низку законів, що передбачають спрощене адміністрування та податкові преференції. Безпосередньо запроваджені зміни значним чином полегшили діяльність підприємств малого та середнього бізнесу, оскільки спрощена система оподаткування сприяла зменшенню адміністративного навантаження, дозволила відтермінувати податкові зобов'язання, а також забезпечила гнучкі умови звітності та сплати податків у складних умовах воєнного стану.

Розвиток цифрових технологій в Україні, сприяє полегшенню процесу реєстрації ФОП чи юридичних осіб у віддаленому форматі, незалежно від місця їх розташування, що доступно за допомогою сервісу «Дія». Документи подаються в електронному форматі без нотаріального засвідчення підпису, якщо вони підписані в присутності державного реєстратора. Від початку повномасштабного вторгнення на території України було відкрито 313 165 нових ФОП [56].

З перших тижнів повномасштабного вторгнення, Міністерство економіки України активно реалізує програму релокації підприємств, що передбачає можливість будь-якого підприємства, що знаходиться на територіях наближених до зони бойових дій, здійснити повне або часткове переміщення потужностей у більш безпечні регіони країни. Впровадження даної програми має на меті відновлення економіки держави.

Підприємства, які мають намір взяти участь у програмі, повинні заздалегідь подати заявку на переміщення, що має повну інформацію про:

- кількість працівників, що погоджуються на переїзд та потреби у їх розміщенні;
- можливості виробництва та потреба у виробничому приміщенні;
- спосіб транспортування [27].

З початку дії програми релокації в Україні переміщено понад 25 тис. підприємств, динаміка кількості яких відображена на рисунку 2.12.

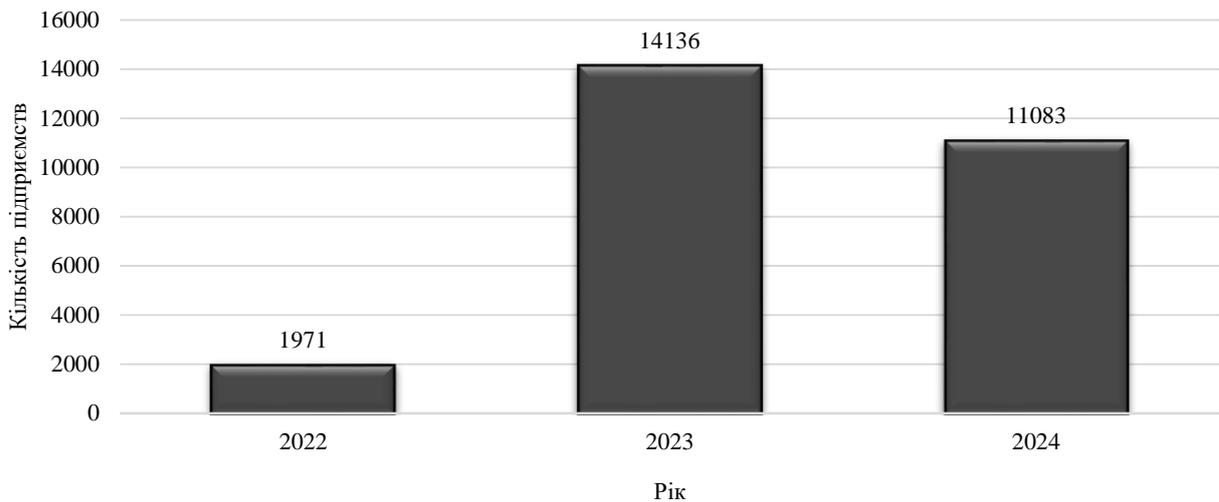

Рис. 2.12. Динаміка кількості релокованих підприємств за 2022-2024 років

*Сформовано автором на основі [56]

З наведених даних бачимо, що підприємства активно переміщуються з зони бойових дій. У 2022 році релокація підприємств мала найнижчий попит за весь період повномасштабного вторгнення, що спричинено неготовністю підприємств до різкої зміни умов й місця діяльності, внаслідок чого значна частка представників малого та середнього бізнесу була змушена призупинити чи повністю припинити функціонування через постійні обстріли та окупацію.

У 2023 році спостерігається суттєве зростання кількості підприємств, які змінили місце реєстрації, а саме на 12 165 підприємств більше, ніж у перший рік активної агресії. Така динаміка свідчить про адаптацію бізнесу до сучасних реалій, та зростання обізнаності щодо можливостей релокації, а також про активне використання механізмів державної підтримки, спрямованих на збереження підприємницької активності в умовах війни.

В свою чергу, у 2024 році кількість підприємств, що вдалися до релокації бізнесу зменшилася до 11 083 одиниць. Така динаміка свідчить про актуальність та популярність даного інструменту, що сприяє збереженню функціонування бізнесу та збереженню робочих місць.

Для визначення напрямку діяльності підприємств, які найчастіше вдавалися до релокації, подамо графічну інтерпретацію (рис. 2.13).

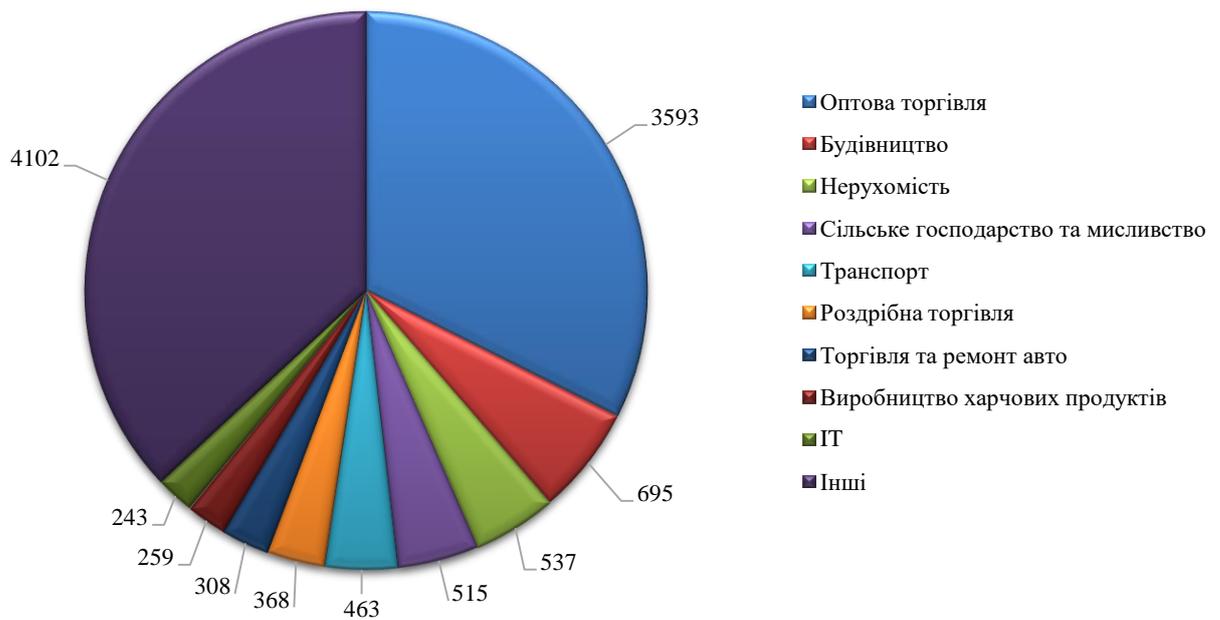

Рис. 2.13. Галузева структура релокованих підприємств у 2024 році

*Сформовано автором на основі [56]

На основі наведених даних видно, що найбільшу частку серед релокованих підприємств у 2024 році становили суб'єкти, що здійснюють один вид діяльності, а саме оптову торгівлю – 3 593 підприємства. Перевагою цього виду підприємств є те, що вони не займаються безпосереднім виробництвом товару, а лише реалізують його, внаслідок чого їх адаптація проходить значно легше та швидше у порівнянні з виробничими підприємствами.

Складним процесом релокації є переміщення сільського господарства, оскільки, окрім визначення безпечного регіону для ведення бізнесу, постає питання підбору відповідних земельних ділянок, які б відповідали агротехнічним вимогам. Також виникає необхідність у відновленні інфраструктури, перевезенні сільськогосподарської техніки, налагодженні нових логістичних маршрутів, оформленні прав власності або оренди, а також отриманні дозволів на господарську діяльність. Зазначені фактори ускладнюють і сповільнюють процес релокації аграрних підприємств у порівнянні з іншими галузями, тому у 2024 році їх кількість становить 515 суб'єктів господарювання.

В свою чергу, найменша кількість релокованих підприємств спостерігається у сфері ІТ – 243 суб'єкта, що спричинено доступністю впровадження діяльності у дистанційному форматі, незалежно від місця реєстрації.

Найбільша кількість підприємств, що змінювали місце реєстрації у 2024 році обирали такі маршрути:

- з міста Київ до Київської області – 775 компаній;
- з міста Київ до Дніпропетровської області – 575 компаній;
- з Київської області до Києва – 563 компанії [56].

Окрім релокації, для забезпечення доступності ведення діяльності підприємств МСБ в умовах воєнного стану, в Україні було впроваджено низку масштабних програм державної підтримки. Зокрема, запущено програму грантової підтримки «єРобота», а також розширено та адаптовано до воєнних умов уже існуючі програми, а саме «Доступні кредити 5-7-9%», «Доступний лізинг 5-7-9%» та «Доступний факторинг».

В основі грантової програми підтримки «єРобота» лежить надання безповоротної фінансової допомоги фізичним особам та підприємцям на започаткування або розширення бізнесу у пріоритетних секторах економіки. Для участі в програмі необхідно відповідати встановленим критеріям, визначеним умовами грантової підтримки, а також подати заявку в межах передбаченого періоду її дії.

Таблиця 2.4

Грантові програми Урядового проєкту «єРобота»

Назва гранту	Для кого	Сума гранту	Умови надання
1	2	3	4
Грант на сад	ФОП та юридичні особи, що не мають порушень впровадження діяльності та чітко дотримуються законодавчих норм	до 400 000 грн	спрямування грантових коштів на оплату рахунків постачальникам за матеріали та обладнання, включені до кошторису проєкту; здійснення діяльності не менше 5 років після висадки насаджень; створення робочих місць; обов'язкова сплата податків.

Продовження таблиці 2.4

1	2	3	4
Грант на власну справу	Фізичні особи, що планують відкрити ФОП, дійсні ФОП та юридичні особи, що відповідають попередньо визначеним критеріям.	до 250 000 грн	використання коштів на придбання обладнання, закупівлю сировини, орендну плату (не більше 25% від суми гранту), оренду обладнання, маркетинг та рекламу, а також на франчайзинг; створення щонайменше одного робочого місця; впровадження діяльності не менше 3 років; сплата податків.
Грант на теплицю	ФОП та юридичні особи, що не мають порушень впровадження діяльності та чітко дотримуються законодавчих норм	до 7 млн. грн	створення не менше 4 постійних та 10 сезонних робочих місць на 1 Га теплиці; впровадження діяльності не менше 3 років; наявність власної землі або правокористування протягом 7 років
Грант на переробне підприємство	Майбутні підприємці, діючі ФОП або юридичні особи	до 8 млн. грн	для купівлі товарів та обладнання для ведення власної справи; створення від 5 до 25 робочих місць; впровадження діяльності не менше 3 років; сплата податків
Грант для ветеранів та членів їхніх сімей	ФОП або фізичні особи, які є ветеранами бойових дій, особами з інвалідністю внаслідок війни або їхніми чоловіками чи дружинами, що планують відкрити підприємство	до 1 млн. грн	для купівлі товарів та обладнання для ведення власної справи, відсоткове співвідношення яких визначається залежно від діяльності» обов'язкове створення робочих місць з заключенням трудового договору на 6 років; впровадження діяльності щонайменше 7 років

*Сформовано автором на основі [19]

Наведені у таблиці 2.4. програми грантової підтримки «єРобота», можна дійти висновку, що вони зосереджені переважно на фінансуванні реального сектору економіки – аграрного виробництва, переробної промисловості, мікропідприємництва та самозайнятості. Більшість програм має чітко визначені умови використання коштів, терміни господарської активності та податкову відповідальність, що сприяє підвищенню прозорості й ефективності використання грантів.

Окрім грантів, що надаються державою для підтримки діяльності малого та середнього бізнесу, активно залучаються міжнародні гранти приклади яких наведено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Міжнародні грантові програми підтримки МСБ

Назва гранту	Програма фінансування	Для кого	Сума гранту	Умови надання
1	2	3	4	5
Грант для МСП із розробки технологій очищення обґрунтувань від мікропластику	Програма «Горизонт Європи»	для консорціумів із трьох і більше організацій з різних країн, серед яких щонайменше одна – з ЄС, що працюють у сфері екології, водних ресурсів або управління забрудненням	до 6 млн. євро	підтримка інновацій для оцінки та управління мікропластиком у воді, з акцентом на моніторинг, зменшення забруднення та розробку політики на основі наукових даних, у межах цілей Європейської зеленої угоди та стратегії «Нуль забруднення».
Грант для МСП із розробки рішень відновлення екосистем	Програма «Горизонт Європи»	для консорціумів з організацій ЄС, асоційованих та інших країн, що працюють у сфері екології, клімату чи біорізноманіття та мають досвід міждисциплінарних досліджень і реалізації складних проектів	до 18 млн. євро	вдосконалення оцінки та моделювання екосистем для підтримки відновлення природи й біорізноманіття, з розробкою інноваційних інструментів, що сприяють реалізації екологічної політики ЄС до 2030 року
Грант для МСП із розробки систем аналізу даних кліматичних змін	Програма «Горизонт Європи»	для консорціумів із трьох і більше організацій з різних країн, серед яких щонайменше одна – з ЄС, що працюють у сферах сталого розвитку, цифрових технологій чи землезнавства	до 15 млн. євро	підтримка зеленої та цифрової трансформації через інноваційні системи моніторингу землі з використанням ШІ для сталого розвитку, кліматичної адаптації та реалізації цілей Європейської зеленої угоди

*Сформовано автором на основі [19]

Переважає більшість міжнародних грантів має спрямування на підтримку екологічної стійкості, адаптації до змін клімату, охорони біорізноманіття та впровадження зелених технологій.

Основними умовами для надання міжнародних грантів є:

- реєстрація на порталі Funding & Tenders Opportunities;
- оформлення профілю організації;
- ознайомлення з умовами конкурсу, інструкціями для заявників і критеріями оцінювання;
- пошук партнерів (за потреби);
- підготовка проєкту англійською мовою згідно з вимогами;
- подання заявки в чітко визначений термін;
- укласти грантову угоду з Єврокомісією у разі перемоги.

Як державна, так і міжнародна грантова підтримка малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану відіграє важливу роль у збереженні підприємницької активності, відновленні економічного потенціалу країни та стимулюванні розвитку пріоритетних галузей із фокусом на сталий розвиток, екологічну безпеку та цифрову трансформацію.

До однієї з найбільш масштабних програм державної підтримки бізнесу, окрім грантів, належить «Доступні кредити 5-7-9%», яку реалізує Фонд розвитку підприємництва в особі Міністерства фінансів.

У рамках оновлених умов програми, підприємства МСБ мають можливість отримати кредит за нульовою відсотковою ставкою впродовж дії правового режиму воєнного стану та протягом місяця після його завершення. Надалі відсоткова ставка становитиме 5%. Варто зазначити, що термін кредитування залежить від цільового призначення коштів, а його розмір збільшено до 60 млн. грн.

З початку дії воєнного стану в Україні, у межах програми було видано 81 368 кредит на 313,3 млрд. грн.

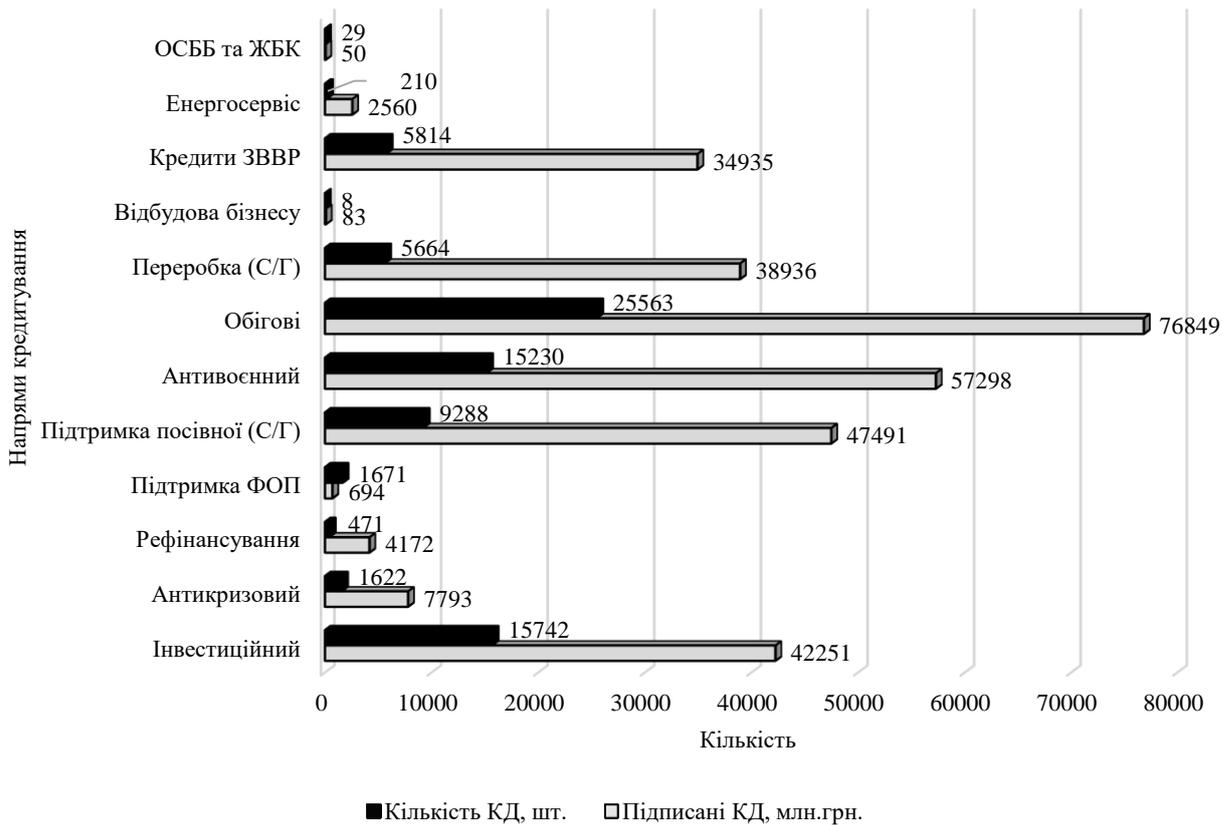

Рис. 2.14. Напрями кредитування за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» у період повномасштабного вторгнення

*Сформовано автором на основі [45]

Аналізуючи дані наведені на рисунку 2.14., можна зробити висновок, що найбільшу частку у кредитуванні за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» займає фінансування оборотного капіталу. За даним напрямом було укладено 25 563 договори на суму 76 849 млн. грн., що свідчить про спрямування фінансових ресурсів на забезпечення поточної діяльності підприємств. Другим за величиною наданих ресурсів напрямом кредитування підприємств МСБ є антивоєнні цілі – 57 298 млн. грн, що спричинено воєнними діями на території країни та потребою у покриття критичних витрат й відновлення діяльності. В свою чергу, за кількістю укладених договорів він займає третє місце після інвестиційного кредитування, який становить 15 742 договори, що на 512 більше за антивоєнне кредитування.

Чималий обсяг кредитування залучався для сільськогосподарських виробників – 47 491 млн. грн., оскільки агросектор є однією з ключових галузей

української економіки, що забезпечує продовольчу безпеку, формує значну частку експорту та створює робочі місця в регіонах. Варто зазначити, що 9 288 договорів було заключено лише на здійснення посівних робіт, а також 5 664 договори на суму 38 936 млн. грн., було використано на здійснення переробки сільськогосподарської продукції.

Найменшу кількість кредитних ресурсів було спрямовано на підтримку ОСББ та ЖБК — лише 50 млн грн, що свідчить про обмежений характер кредитування в житлово-комунальній сфері у порівнянні з пріоритетними галузями, орієнтованими на відновлення економіки та забезпечення критичних потреб під час війни.

Окрім програми «Доступні кредити 5-7-9%» було запущено програму «Доступний лізинг 5-7-9%», яка спрямована на розширення можливостей доступу малого та середнього бізнесу до ресурсів без залучення традиційного банківського кредитування.

Програма «Доступний лізинг 5-7-9%» дозволяє підприємствам отримувати обладнання, транспортні засоби чи техніку в лізинг із частковою компенсацією відсоткової ставки з державного бюджету. Це особливо актуально для підприємств, що не мають змоги профінансувати капітальні інвестиції одразу, але потребують оновлення основних засобів.

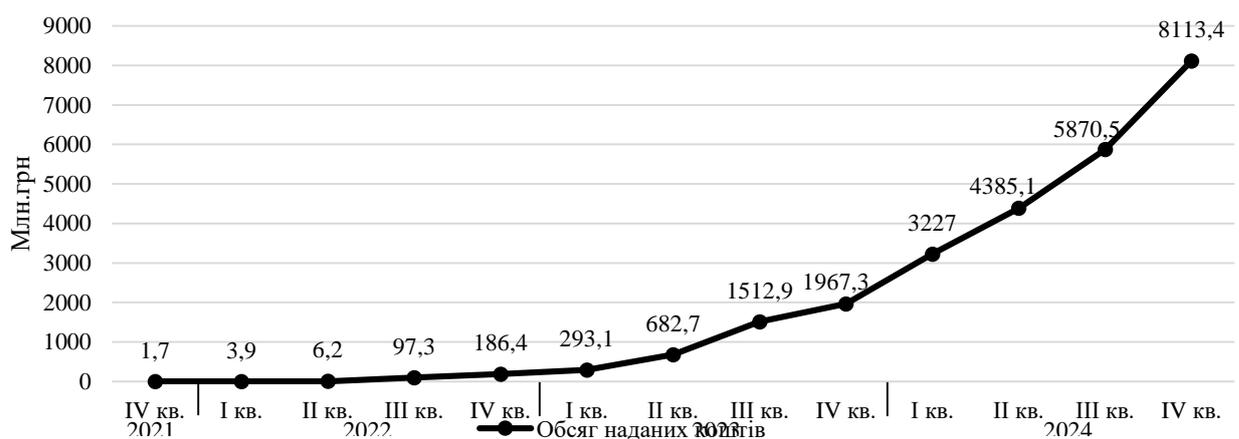

Рис. 2.15. Динаміка розвитку Державної програми «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» (накопичувально), млн. грн.

*Сформовано автором на основі [45]

Відповідно до статистичних даних, наведених на рисунку 2.15, можна зробити висновок, що фінансовий лізинг протягом аналізованого періоду демонструє стійку тенденцію до зростання. Через війну в країні, значна кількість підприємств втратила можливість самостійно фінансувати придбання основних засобів, тому спостерігається активність використання фінансового лізингу як альтернативного джерела інвестування в оновлення виробничих фондів. За час воєнного стану, у межах програми, було надано 8 109,5 млн. грн., що є досить позитивною динамікою та свідчить про зміцнення позиції фінансового лізингу на вітчизняному ринку, відіграючи дедалі важливішу роль у забезпеченні підприємств необхідними ресурсами в умовах економічної нестабільності та обмеженого доступу до традиційного фінансування.

За допомогою рисунку 2.16. та додатку В, визначимо серед яких регіонів фінансовий лізинг має найбільший попит серед підприємств.

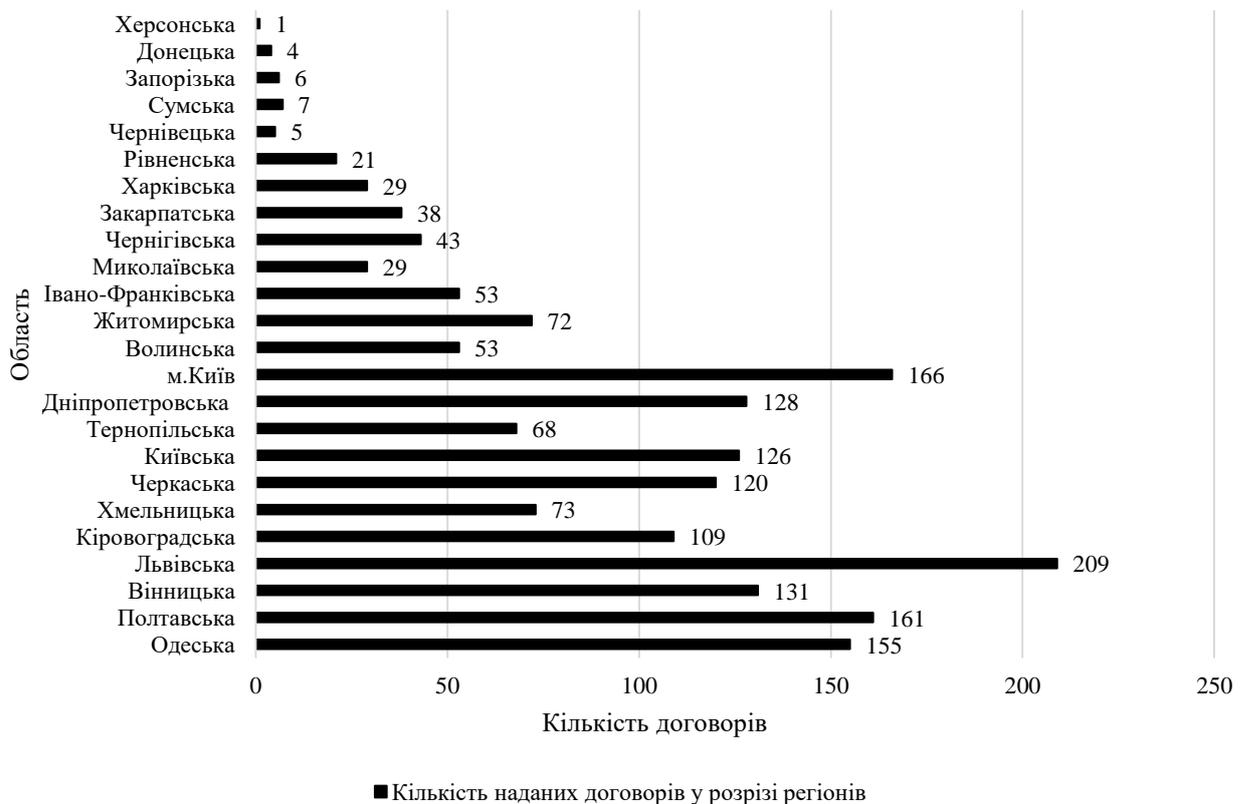

Рис. 2.16. Кількість підписаних договорів Державної програми «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» у розрізі регіонів України

*Сформовано автором на основі [45]

З наведених статистичних даних випливає, що найбільшу кількість договорів Державної програми «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» було надано у Львівській області – 209 договорів на суму 686,71 млн. грн. Друге місце займає місто Київ, з 166 заключеними договорами на суму 383,47 млн. грн. Наступною за кількістю стала Полтавська область – 161 договір на суму 844,39 млн. грн, що пов’язано з наявністю розвиненої інфраструктури сільськогосподарського виробництва та попитом на модернізацію основних засобів у відповідь на виклики воєнного часу. Значним попитом фінансовий лізинг користувався в таких областях як Одеська, Вінницька, Дніпропетровська, Київська, Черкаська та Кіровоградська з кількістю понад 100 договорів.

Водночас найменший обсяг фінансування зафіксовано в Херсонській області — лише 1 договір на суму 1,24 млн грн. Це безпосередньо пов’язано з частковою окупацією території, наслідками бойових дій і практичною неможливістю здійснення господарської діяльності підприємствами.

Для кращого сприйняття інформації про використання та спрямування фінансової підтримки у вигляді лізингу в Україні, подамо графічну інтерпретацію її галузевої структури.

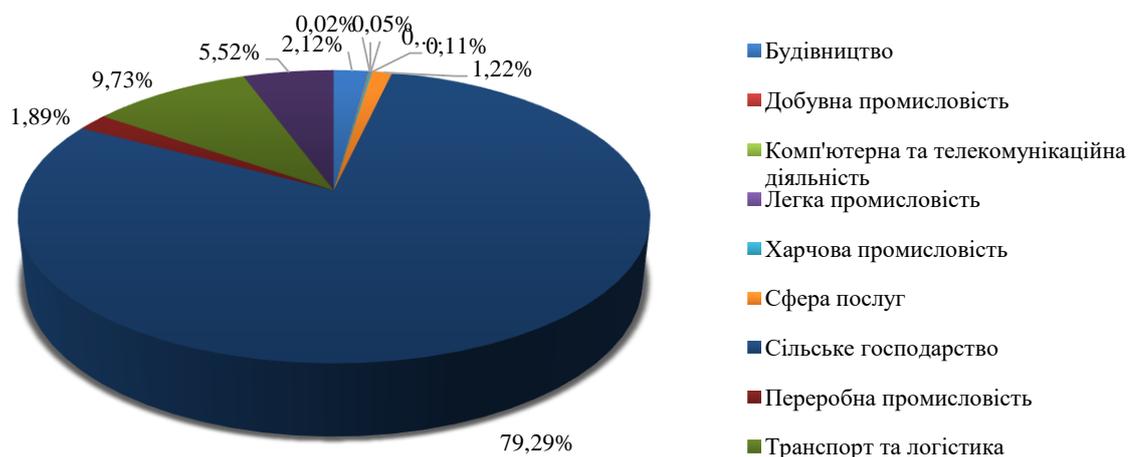

Рис. 2.17. Галузева структура наданих коштів за договорами Державної програми «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%»

*Сформовано автором на основі [45]

Переважна більшість виданих ресурсів Державної програми «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%», а саме 79,29% було спрямовано на розвиток сільського господарства. Такий рівень потреби у фінансовому забезпеченні свідчить про високу залежність аграрного сектору від зовнішніх джерел фінансування та його пріоритетність у структурі державної підтримки в умовах воєнного стану.

На другому місці за обсягом фінансування знаходиться галузь транспорту та логістики, частка якої склала 9,73%, що спричинено потребою у безперервному функціонуванні логістичних ланцюгів та постійним доступом до транспортування як продовольчих, так і гуманітарних ресурсів.

Інші галузі отримали значно менші частки фінансових ресурсів, що може свідчити як про обмежений попит на лізингові послуги в окремих секторах, так і про недостатню адаптованість умов програми до специфіки їхньої діяльності.

Найменшу частку виданих ресурсів було спрямовано на добувну промисловість – 0,02%, що може пояснюватися тривалим періодом окупності, який не завжди відповідає умовам лізингового фінансування.

Таким чином, проаналізовані програми державної та грантової фінансової підтримки підприємств МСБ в умовах воєнного стану свідчать про лояльність та гнучкість державної політики у сфері підтримки бізнесу. Уряд України оперативно відреагував на виклики, спричинені повномасштабною війною, впровадивши низку рішень, що дали змогу не лише зберегти економічну активність у критичних умовах, а й сприяти створенню нових бізнесів, релокації підприємств, відновленню виробництва та підтримці самозайнятості. Програми «ЄРобота», «Доступні кредити 5-7-9%» та «Доступний лізинг» стали ключовими інструментами фінансової підтримки, орієнтованими на реальний сектор економіки, цифрову трансформацію, агросферу та переробну промисловість.

В ході проведення детального аналізу джерел та структури фінансового забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу в Україні було визначено, що обсяг власного капіталу є недостатнім для покриття витрат

поточної діяльності підприємств, тому зростає потреба у залученні зовнішніх джерел фінансування. В умовах кризи, що розпочалася у 2019 році й поглибилася з початком повномасштабного вторгнення спостерігається суттєве зростання розміру залучених ресурсів, що свідчить про вразливість підприємств МСБ до змін економічного середовища.

Одним з найбільш вагомих джерел фінансового забезпечення для підприємств МСБ в Україні є банківське кредитування. В процесі його дослідження було виявлено, що підприємства малого та середнього бізнесу при залученні коштів надають перевагу кредитам у національній валюті, що пов'язано з високим валютним ризиком при кредитуванні в іноземній валюті. Розглядаючи відсоткові ставки по кредитах, то спостерігається неоднорідна динаміка, що з'явилася внаслідок кризових подій в країні, а саме пандемії та військових дій.

З метою підтримки діяльності підприємств малого та середнього бізнесу під час військового стану, Уряд України вжив низку заходів спрямованих на спрощення податкової системи та доступність у кредитуванні для забезпечення розвитку бізнесу, що впливатиме на економічну ситуацію в країні. Ще одним важливим заходом збереження існуючих підприємств МСБ є його релокація в більш безпечні місця, подалі від зони наближеної до бойових дій.

Отже, фінансове забезпечення та впровадження господарської діяльності підприємств малого та середнього бізнесу є важливим для стимулювання економіки України в часи економічної нестабільності.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МСБ

3.1. Проблеми та перспективи розвитку малого і середнього бізнесу в Україні

Події, що відбуваються в Україні протягом останніх років мають суттєвий вплив на впровадження та розвиток малого і середнього бізнесу. Починаючи з 2014 року, наша країна зазнає нищівних ударів по економіці та безпосередньо можливості функціонування підприємств. Військові дії на сході країни, початок коронавірусної пандемії, забрали тисячі життів, які могли бути частиною економічного, соціального та інтелектуального потенціалу держави. Водночас, ці події призвели до суттєвих втрат для МСБ, адже багато підприємств вимушено припинили діяльність, зазнали пошкоджень або були змушені переїхати до інших регіонів України.

У 2022 році загострення збройної агресії з боку РФ та початок повномасштабної війни стали новим, безпрецедентним викликом для всіх секторів економіки, зокрема й для малого та середнього бізнесу. Значна кількість підприємств опинилася в зоні активних бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, що призвело до повної або часткової зупинки виробничих процесів, втрати інфраструктури, майна, персоналу та ринків збуту.

Діяльність підприємств малого та середнього бізнесу, враховуючи сучасні умови та попередні виклики для функціонування мають низку проблем, які пов'язані як з можливостями фінансового забезпечення, так і взаємодією з органами влади.

Узагальнений перелік основних проблем, що гальмують розвиток малого та середнього бізнесу в Україні, подано на рисунку 3.1, який візуалізує найсуттєвіші бар'єри, з якими стикаються підприємці в сучасних умовах економічної та соціальної нестабільності.

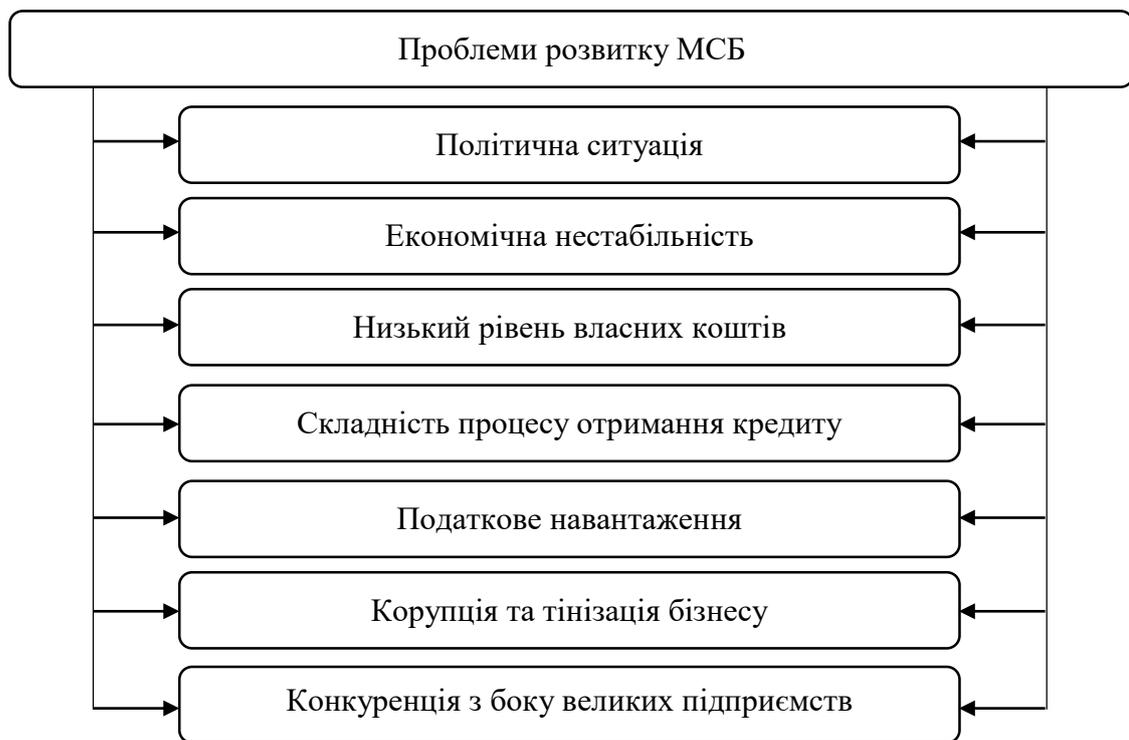

Рис. 3.1. Основні проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні

*Сформовано автором

Першочерговою проблемою, яка значною мірою впливає на діяльність малого та середнього бізнесу в Україні є війна, що супроводжується високим рівнем небезпеки та невизначеності. Через спрямування зусиль на подолання ворога, держава витрачає значну частину ресурсів на забезпечення обороноздатності, що обмежує можливості фінансової підтримки підприємництва. Масова мобілізація населення призводить до дефіциту робочої сили, зокрема кваліфікованих працівників, що ускладнює стабільне функціонування підприємств. Водночас, війна спричиняє економічну нестабільність, що проявляється у коливаннях валютного курсу, високих інфляційних процесах, порушенні логістичних ланцюгів і зниженні інвестиційної активності.

Не менш суттєвою проблемою діяльності МСБ в Україні є недостатній рівень стартового капіталу, що унеможливорює покриття базових потреб, таких як сплата оренди, закупівля сировини, матеріалів чи технічного обладнання.

Потреба у фінансовому забезпеченні обмежує процес відтворення та розвитку підприємницької діяльності, знижує конкурентоспроможність підприємств та підвищує їх вразливість до впливу зовнішнього середовища, а також зумовлює необхідність отримання додаткових коштів.

Ще однією вагомою перешкодою є обмежений доступ до кредитування. Високі процентні ставки, складні умови отримання позик, вимоги до заставного майна та обмеженість державних програм підтримки значно ускладнюють залучення зовнішнього фінансування. Зокрема, багато суб'єктів МСБ не мають можливості взяти участь у державних або міжнародних програмах через невідповідність критеріям або через недостатню обізнаність.

Залежно від сфери діяльності підприємств МСБ, проблеми, з якими вони стикаються, мають різний характер, інтенсивність та напрями подолання. Представники аграрного сектору в умовах війни зазнають найбільших матеріальних втрат через окупацію сільськогосподарських земель, мінування полів, руйнування техніки та знищення врожаю. Також спостерігається суттєве зростання вартості логістичних послуг через блокування портів та ускладнення експортних маршрутів.

У виробничому секторі основні виклики пов'язані з дефіцитом сировини, енергоресурсів, нестачею кваліфікованого персоналу та порушенням ланцюгів постачання. Підприємства, що працюють у цій сфері, особливо потерпають від зниження обсягів замовлень і втрати клієнтів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Бізнес у сфері послуг зіштовхується переважно з проблемами скорочення споживчого попиту, що пов'язано з міграцією населення, а також частковою окупацією території України. В умовах війни, відбувається переорієнтація на онлайн-сервіси, проте такі впровадження також мають певні проблеми, пов'язані з низьким рівнем цифрової грамотності персоналу та обмеженого доступу до фінансування на розвиток цифрової інфраструктури.

У торгівлі головними перешкодами є перебої в логістиці, порушення каналів постачання, інфляційні процеси, що знижують купівельну спроможність

населення, а також посилення конкуренції з боку великих мереж і міжнародних компаній.

Таким чином, галузева специфіка МСБ потребує диференційованого підходу до розробки державної політики підтримки, яка враховувала б особливості кожного сектора, рівень втрат, потенціал до відновлення та інноваційні можливості. Це дозволить максимально ефективно спрямовувати фінансові, адміністративні та консультативні ресурси з метою збереження та розвитку національного підприємництва в умовах воєнного та післявоєнного періоду.

Важливою проблемою, що гальмує розвиток підприємництва, є податкове навантаження. Незважаючи на впроваджену в Україні спрощену систему оподаткування, значна частина підприємців продовжує працювати в тіні через складність адміністрування податків, обмеження доступу до спрощених умов та високий рівень регуляторного тиску. Це знижує прозорість бізнесу, обмежує його доступ до офіційних джерел фінансування та зменшує податкові надходження до бюджету.

З наведеного вище впливає ще одна проблема розвитку МСБ, що пов'язана з роботою в тіні – корупція. Україна – це країна, яка впродовж багатьох років веде боротьбу з проявами корупції на всіх рівнях державного управління, однак результати цієї боротьби залишаються неоднозначними. Для малого та середнього бізнесу корупційні практики становлять суттєву загрозу, оскільки ускладнюють доступ до публічних послуг, створюють бар'єри при реєстрації, ліцензуванні, участі у тендерах, а також знижують мотивацію працювати офіційно.

Ускладнює розвиток малого та середнього підприємництва конкуренція з великими підприємствами, які завдяки масштабам своєї діяльності, значним фінансовим резервам і доступу до дешевших кредитів можуть пропонувати нижчі ціни, ширший асортимент товарів і послуг, а також ефективніші логістичні рішення. В умовах економічної нестабільності та зниження купівельної

спроможності населення, великі підприємства витісняють МСБ з ключових сегментів, особливо в галузях торгівлі, транспорту та виробництва.

Безпосередньо, держава зацікавлена у підтримці підприємств малого та середнього бізнесу, оскільки вони здатні швидко адаптуватися до умов сьогодення, а також виступають рушієм економіки, забезпечуючи робочі місця, сплату податків та підтримання економічної активності навіть у кризових умовах. Саме тому на державному рівні було запроваджено низку програм та ініціатив, спрямованих на збереження і стимулювання розвитку МСБ в умовах воєнного стану.

Незважаючи на всі заходи, що було застосовано для підтримки малого та середнього бізнесу, масштаб проблем його розвитку коливається у відповідності до ситуації в країні й за її межами.

Окрім проблем та складних умов для функціонування МСБ, зберігається високий потенціал його відновлення та зростання після завершення війни. Україна має всі передумови для створення сприятливого підприємницького середовища, орієнтованого на інновації, цифровізацію та інтеграцію у європейський економічний простір.

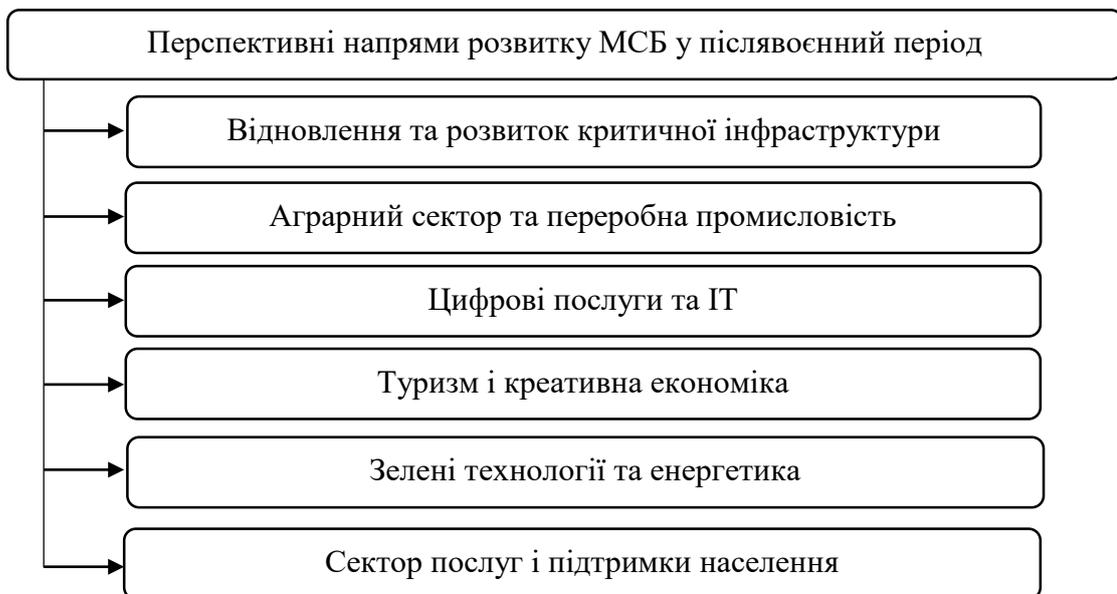

Рис. 3.2. Основні перспективні напрями розвитку МСБ у післявоєнний період

*Сформовано автором

Закінчення війни на території нашої країни, буде початком великого відновлення та відбудови, адже зруйновано не лише значну кількість житлових будинків, а й об'єкти промисловості, транспортної, енергетичної та соціальної інфраструктури. У зв'язку з потребою у відбудові, очікується великий попит на послуги будівельних компаній, виробників будівельних матеріалів, логістичних та інжинірингових фірм. Саме малий і середній бізнес зможе відіграти ключову роль у цих процесах, завдяки своїй гнучкості, мобільності та здатності оперативно реагувати на потреби регіонів.

Значна частина земельних ділянок в нашій країні довгий період буде не придатна для повноцінного відновлення аграрного потенціалу, оскільки високий ризик замінування територій. Проте, навіть за таких умов аграрний сектор зберігає стратегічне значення для економіки України та має значний потенціал до трансформації. У регіонах, де бойові дії мали менш активну фазу, можливим стане розвиток сільськогосподарських кооперативів, впровадження технологій точного землеробства, органічного виробництва, а також модернізація інфраструктури з акцентом на внутрішню переробку та експортну орієнтацію.

Невід'ємною частиною сьогодення є цифрові технології, які розвиваються навіть під час війни, адже вона є своєрідним каталізатором для розвитку та пошуку шляхів безперервного надання послуг й оптимізації бізнес процесів. Використання ІТ-технологій на даному етапі дозволяє впроваджувати дистанційний формат роботи при загрозі обстрілів чи ракетній небезпеці, здійснювати подання звітностей, впровадження хмарних сервісів, систем автоматизації управління та електронної комерції дозволяє підприємцям швидко адаптуватися до змін ринкової кон'юнктури, знижувати витрати та підвищувати продуктивність.

Україна – це країна з багатою культурною спадщиною, різноманітними традиціями та унікальними природними ландшафтами, що створює великі можливості для розвитку туризму та креативної економіки. Безпосередньо військові дії, унеможливають активний відпочинок з залученням іноземних туристів, проте це не знижує значення туризму як важливої складової економіки

та культурного розвитку країни. Внутрішній туризм набуває нового значення, оскільки мешканці різних регіонів України активно досліджують безпечні куточки країни, підтримуючи місцеві громади та бізнеси, зокрема готелі та хостели, кафе і ресторани, транспортні компанії, екскурсійні агентства, ремісничі майстерні, сувенірні крамниці та інші суб'єкти малого і середнього підприємництва.

Важливого значення у світі набувають «зелені технології». Наша держава, як і інші країни, долучається до зменшення впливу на навколишнє середовище шляхом впровадження екологічно чистих та енергоефективних рішень, прикладом яких є сонячна, вітрова та біоенергетика. Впровадження екологічних технологій для України є необхідним заходом, бо використання атомних електростанцій несе ризики пошкодження чи аварій, що є критичним в умовах військового стану. Розвиток зеленої енергетики може стати основою для відкриття підприємств малого та середнього бізнесу, що працюватиме у сфері виробництва, монтажу й обслуговування обладнання.

Сектор послуг і підтримки населення також є перспективним напрямом розвитку МСБ у післявоєнний період, оскільки повернеться попит на побутові, соціальні та сервісні послуги, які сприяють комфортному життю громадян.

Післявоєнний період стане не легким для українців, оскільки на відновлення інфраструктури, вдосконалення цифрових послуг, туризму, агросфери та впровадження зелених технологій необхідні фінансові ресурси, які залучатимуться у вигляді інвестицій, міжнародних грантів та програм підтримки, кредитів, краудфандингу, лізингу та інших джерел фінансування.

Варто зазначити, що не дивлячись на всі труднощі, розвиток малого та середнього бізнесу дозволить відновити не лише попит на товари та послуги, а й сприятиме відновленню трудового потенціалу населення, а також позитивно впливатиме на економічну складову.

3.2. Характеристика програм фінансової підтримки малого та середнього бізнесу в країнах ЄС

Як і в Україні, так і в країнах Європейського Союзу малий та середній бізнес відіграє важливу роль у забезпеченні економічної стабільності, зайнятості населення та регіональної конкурентоспроможності, оскільки підприємства МСБ часто працюють на місцевому рівні.

Фінансове стимулювання МСБ у Європі здійснюється через широкий спектр програм, що охоплюють гранти, пільгове кредитування, державні гарантії, а також консультаційну та інфраструктурну підтримку. Особливу увагу приділено інноваційним підприємствам, цифровізації бізнесу та його адаптації до викликів сталого розвитку.

Наднаціональні програми забезпечують рівний доступ підприємств до фінансових ресурсів, сприяють усуненню дисбалансів між регіонами та формують єдине економічне середовище для розвитку підприємництва в межах внутрішнього ринку ЄС. Такий підхід дозволяє забезпечити ефективну інтеграцію політик, уникати дублювання функцій та досягати більш високого рівня прозорості, стабільності та результативності у сфері підтримки МСБ.

Безпосередньо країни-члени Європейського Союзу, мають власні національні програми підтримки МСБ, що адаптовані до специфіки місцевих ринків, соціально-економічних умов та стратегічних пріоритетів розвитку. Проте, незважаючи на розмаїття підходів, вони використовують інструменти фінансової підтримки, запропоновані Європейським Союзом.

Найважливішими наднаціональними програмами фінансової підтримки бізнесу у тому числі й малого та середнього у Європейському Союзі є: COSME, InvestEU, Horizon Europe, Digital Europe Programme.

Узагальнюючи наведені дані, можна стверджувати, що наднаціональні програми Європейського Союзу формують цілісну та багаторівневу систему фінансової підтримки малого та середнього бізнесу.

Таблиця 3.1

Ключові програми ЄС з підтримки малого та середнього бізнесу

Назва програми	Мета	Форми підтримки	Особливість	Цілі
1	2	3	4	5
COSME	Підвищення конкурентоспроможності МСБ	Гарантії за кредитами, підтримка підприємств, вихід на нові ринки	Реалізується через Європейський інвестиційний фонд (EIF) через банки-партнери	Розвиток малого бізнесу, доступ до фінансування, інтернаціоналізація
InvestEU	Стимулювання інвестицій у пріоритетні галузі економіки	Кредитні гарантії, залучення приватного капіталу	Об'єднує кілька колишніх фінансових програм ЄС в одну	Стійкий розвиток, інновації, інфраструктура, підтримка МСБ
Horizon Europe	Підтримка інновацій, досліджень і технологічного розвитку	Гранти на наукові та прикладні дослідження, підтримка стартапів	Найбільша дослідницько-інноваційна програма ЄС	Високотехнологічні МСП, транснаціональне співробітництво, нові продукти
Digital Europe Programme.	Цифрова трансформація економіки та бізнесу	Інвестиції у цифрові хаби, навчання, цифрову інфраструктуру	Орієнтація на впровадження ШІ, кібербезпеки, хмарних технологій	Підвищення цифрової спроможності МСБ, модернізація бізнесу

*Сформовано автором на основі [47;53;49;48]

Кожна з програм має свою специфіку, цільові орієнтири та інструменти впливу, проте всі вони спрямовані на створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва, підвищення його інноваційності, адаптацію до цифрових викликів та розширення можливостей на внутрішньому і зовнішньому ринках. Важливою рисою цих програм є поєднання фінансових, консультаційних і стратегічних механізмів, що забезпечує комплексну підтримку на всіх етапах розвитку МСБ.

Визначивши основні наднаціональні програми фінансової підтримки малого та середнього бізнесу в межах Європейського Союзу, можемо перейти до розгляду національних програм підтримки МСБ, що реалізуються в окремих країнах-членах ЄС.

Успішним прикладом розвитку системи підтримки малого та середнього бізнесу є Польща, яка активно використовує як власні бюджетні інструменти, так і фінансові ресурси Європейського Союзу, забезпечуючи МСБ доступ до кредитів, гарантій, грантів та освітніх програм.

До ключових елементів польської моделі підтримки малого та середнього бізнесу можна віднести діяльність Польського фонду розвитку (PFR), Агентства розвитку підприємництва (PARP), програми гарантування кредитів Biznesmax, а також регіональні ініціативи.

Польський фонд розвитку – це фінансово-інвестиційна установа, що створена з метою реалізації довгострокової стратегії економічного розвитку Польщі, зокрема через підтримку малого та середнього бізнесу. Основними напрямками діяльності фонду є фінансова й інвестиційна підтримка, гарантії для кредитування, а також підтримка цифрової трансформації.

PFR у період пандемії COVID-19, у рамках антикризової програми «Tarcza Finansowa», надав фінансову допомогу понад 670 тисячам підприємств на загальну суму понад 16 млрд. євро, що дозволило зберегти понад 3 мільйони робочих місць. Такі масштаби підтримки зробили програму однією з найбільших у Центрально-Східній Європі за обсягом та охопленням МСБ.

Польське агентство розвитку підприємств – є основною інституцією в системі державної підтримки малого та середнього бізнесу. Особливу роль PARP відіграє у виконанні Оперативної програми «Smart growth» та програми «Digital Poland», через які підприємці можуть отримати гранти на інноваційні проекти, автоматизацію виробництва, участь у закордонних виставках, сертифікацію продукції, а також підвищення цифрових компетенцій.

Особливе значення у підтримці малого та середнього бізнесу в Польщі мають програми гарантування кредитів Biznesmax, які фінансуються за рахунок Європейського регіонального фонду розвитку (ERDF) під наглядом Банку господарства крайового (BGK).

Станом на 2024 рік, за цією програмою понад 1 478 підприємств отримали гарантії, що дозволило залучити близько 1,3 млрд. євро кредитного фінансування

для інноваційних та екологічних інвестицій. Близько 64 % компаній використали отримані кошти на модернізацію та впровадження “зелених” технологій.

Таким чином, польський досвід засвідчує, що добре налагоджена співпраця між державними установами, фінансовими посередниками та підприємцями дозволяє швидко реагувати на виклики та ефективно підтримувати бізнес на всіх етапах його розвитку.

Ще однією країною, яка має успіх в розвитку малого та середнього бізнесу завдяки поєднанню інноваційної політики, ефективного державного управління та активної участі у європейських програмах фінансування є Фінляндія.

МСБ становить основу фінської економіки, оскільки забезпечує понад 60% робочих місць у приватному секторі та сприяє інноваційному зростанню, особливо в галузях ІТ, біотехнологій, екологічних технологій і дизайну.

Як і в Польщі, програми підтримки для малого та середнього бізнесу у Фінляндії надають державні установи як Finnvera, Business Finland, а також центри економічного розвитку, транспорту і довкілля (ELY).

Finnvera – це державний банк розвитку, що виконує роль національного гарантійного фонду та кредитора малого бізнесу. Важливо зазначити, що його головною метою є усунення фінансових бар’єрів для підприємців, особливо на ранніх етапах або в кризових ситуаціях. Finnvera не конкурує з банками, а доповнює їх, виступаючи гарантом або співкредитором, що сприяє активній співпраці банків з МСБ, а бізнес отримує доступ до грошей з меншими ризиками.

Основними напрямками підтримки даного банку розвитку є:

- гарантії до 80% суми кредиту, що дозволяє підприємцям отримати банківське фінансування без великої застави;
- пільгові кредити для стартапів та експортерів;
- фінансування для жіночого підприємництва та зелених інвестицій.

Варто зауважити, що завдяки гарантіям Finnvera профінансовано понад 10 000 проєктів МСБ на суму понад 1,2 млрд. євро.

Фінське агентство Business Finland відповідальне за стимулювання експорту, інновацій, міжнародного зростання та досліджень, а також підпорядковується Міністерству економіки та праці Фінляндії.

Особливість Business Finland полягає в орієнтації на перспективне зростання, цифровізацію та екологічність. Їхня модель підтримки – це не лише гроші, а цілісна екосистема для стартапів, малого бізнесу та науковців. Зокрема, підприємці можуть скористатися програмами:

1. «Tempo» – грант до 60 000 євро для перевірки бізнес-ідеї на ринку;
2. «Innovation Voucher» – підтримка на 6 000 євро для мікро-інновацій;
3. «Young Innovative Companies» – гранти та кредити до 1 млн євро на масштабування високотехнологічних стартапів.

За зазначеними програмами Business Finland надало підтримку понад 4 400 компаніям, із яких більшість – це МСБ. Загальний обсяг фінансування сягнув більше 500 млн. євро.

Центри ELY – це регіональні агентства економічного розвитку, що працюють безпосередньо з підприємцями в різних частинах країни, особливо в менших громадах. Їхні функції охоплюють:

- грантову підтримку для інвестицій у бізнес;
- освітні програми та підвищення кваліфікації;
- екологічні та транспортні проекти.

Отже, Фінляндія демонструє приклад ефективної багаторівневої моделі підтримки малого та середнього бізнесу, яка поєднує державні фінансові інструменти, інноваційні програми, регіональні ініціативи та підтримку Європейського Союзу.

Незважаючи на свої компактні розміри, Люксембург є однією з найбільш економічно розвинених країн Європи, що підтверджується високими показниками ВВП на душу населення. Важливою складовою економічної політики країни є активна підтримка малого та середнього бізнесу, який відіграє значну роль у забезпеченні сталого зростання та інноваційного розвитку.

Розглянемо програми підтримки малого та середнього бізнесу в Люксембурзі за допомогою таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Програми підтримки МСБ у Люксембурзі

Назва програми / інституції	Форми підтримки	Мета	Особливості
1	2	3	4
SME Packages (Digital, Sustainability)	Гранти до 70% витрат (до €25 000)	Цифровізація, сталий розвиток, кібербезпека	Швидке подання онлайн, орієнтовані на МСБ у процесі трансформації
Luxinnovation (Fit4Digital / Start)	Гранти, акселерація, менторство, інноваційне консультування	Інновації, масштабування, експорт	Підтримка стартапів і МСП на різних стадіях, гранти до €150 000
SNCI (Société Nationale de Crédit)	Кредити (інвестиційні, експортні), фінансування до 75% вартості проекту	Фінансування інновацій, розширення, обладнання	Довгострокові кредити до €2,5 млн, державна підтримка фінансового сектору
Mutualité de Cautionnement	Гарантії за банківськими кредитами	Полегшення доступу до кредитування	Співпраця з банками, орієнтація на підприємців без достатнього заставного майна
House of Entrepreneurship	Консультації, супровід заявок, навігація по програмах	Загальна підтримка МСБ, старт бізнесу	Реалізується через Торгову палату, «єдине вікно» для бізнесу в Люксембурзі

*Сформовано автором на основі [47;54;57;51;55]

Розглянувши програми підтримки МСБ в Люксембурзі, можемо дійти висновку, що країна приділяє велику увагу розвитку підприємництва, пропонуючи доступні та різнопланові інструменти допомоги. Завдяки державним грантам, пільговим кредитам, гарантіям та консультаційній підтримці, малий і середній бізнес має всі умови для старту, зростання та виходу на нові ринки. Така підтримка сприяє не лише економічному зростанню, а й формуванню інноваційного та конкурентоспроможного бізнес-середовища.

Країни-члени Європейського Союзу у своїй практиці широко використовують технопарки, як ефективний інструмент підтримки інноваційної діяльності та розвитку МСБ.

Технопарки – це незалежні організаційно-економічні структури, що об'єднують підприємства, вищі навчальні заклади та науково-дослідні установи

з метою підвищення конкурентоспроможності, ефективності бізнесу та прискорення впровадження інновацій у виробництво й ринок.

Польща, Фінляндія та Люксембург також використовують у своїй політиці технопарки для підтримки малого та середнього бізнесу. Розглянемо за допомогою таблиці 3.3. найбільш відомі технопарки зазначених країн та їх характеристики.

Таблиця 3.3

Характеристика технопарків у країнах ЄС, як інструменту підтримки
малого та середнього бізнесу

Країна	Назва технопарку	Основні напрями діяльності	Форми підтримки МСБ	Фінансування	Успішні кейси
Польща	Люблінський науково-технологічний парк	ІТ, біотехнології, машинобудування, медичні технології	Бізнес-інкубація, коворкінг, гранти, консалтинг, доступ до лабораторій, міжнародна кооперація	Фінансування ЄС, підтримка Міністерства розвитку Польщі	Компанія SmartSoft – ІТ-рішення для медицини
Фінляндія	Отаніємі	ІТ, електроніка, енергетика, цифрові технології, стартапи	Пільгове розміщення, наукові платформи, венчурна підтримка, дослідницька інфраструктура	Business Finland, державні програми, співпраця з Університетом Аалто	Компанія Supercell – мобільні ігри
Люксембург	Технопорт	FinTech, AI, кібербезпека, цифрові послуги, сталий розвиток	Коворкінг, менторство, правова підтримка, зв'язки з інвесторами, участь у європейських програмах	Luxinnovation, Міністерство економіки, податкові пільги, фінансування від ЄС	Talkwalker – аналітика соціальних мереж для глобального ринку

*Сформовано автором

Відповідно до таблиці 3.3., важливу роль у функціонуванні технопарків відіграє держава, а саме надає гранти, податкові стимули та створює сприятливі умови для залучення інвесторів. Якщо розглядати напрями діяльності технопарків, то можна побачити, що цифрові послуги та ІТ є невід'ємною частиною кожного з них, безперечно вони не обмежуються лише ними, а також

охоплюють інновації у сфері медицини, виробництва, науки, екології та інших галузях. Для прикладу у Польщі успішним кейсом є компанія SmartSoft, що працює над IT-рішення для медицини. У Фінляндії таким кейсом є компанія Supercell, які займаються розробкою мобільних ігор, а саме Brawl Stars, Clash of Clan та інші. У Люксембурзі успішним кейсом можна вважати Talkwalker – платформа для моніторингу соціальних мереж та аналізу бренду.

Підсумовуючи, можна зазначити, що країни Європейського Союзу приділяють значну увагу розвитку малого та середнього бізнесу, оскільки МСБ є основою економіки, забезпечує більшість робочих місць, стимулює інновації та сприяє регіональному розвитку.

3.3. Напрями імплементації європейського досвіду фінансової підтримки МСБ в Україні

Україна – це країна, що має значний потенціал розвитку у всіх сферах економіки. Географічне положення, корисні копалини, родючі ґрунти, трудові ресурси та науково-технічний потенціал створюють сприятливі умови для розвитку аграрного сектору, промисловості, транспорту, енергетики, IT-сфери та туризму.

Військові дії суттєво вплинули на активний розвиток та економічну стабільність нашої держави, проте надихаючись досвідом ведення справ та підтримки малого та середнього бізнесу в Європейському Союзі, Україна може адаптувати найкращі європейські практики, зокрема у сферах фінансової підтримки, цифровізації та інноваційного розвитку.

Попередньо розглянувши програми підтримки, які використовують країни-члени Європейського Союзу, можемо визначити основні переваги та недоліки їх використання в Україні.

Перевагами програм підтримки ЄС для імплементації в Україні є:

1. Досить широкий спектр фінансових інструментів, що пов'язаний з можливістю вибору джерела фінансування підприємств малого та середнього

бізнесу, залежно від його потреб. До таких фінансових інструментів можна віднести мікрокредитування, гарантії за кредитами, грантове фінансування та венчурні інвестиції. Важливо зазначити, що Україна у своїй практиці використовує зазначені фінансові інструменти, проте має низку недосконалостей та обмежень, тому європейський досвід сприятиме підвищенню ефективності їх реалізації.

2. Підтримка інтернаціоналізації малого та середнього бізнесу в Україні стає можливою завдяки впровадженню європейського досвіду та участі у міжнародних програмах й ініціативах, спрямованих на розвиток зовнішньоекономічної діяльності. Вихід українських підприємств на зовнішні ринки забезпечуються участю в програмах ЄС, таких як COSME та Horizon Europe, які надають українським МСБ доступ до консультацій, фінансування, навчання та міжнародних мереж партнерства.

3. Європейські програми підтримки МСБ включають обов'язкові освітні складові, що реалізуються у формі тренінгів, семінарів, менторських програм та індивідуального консультування. Такий підхід дозволяє підприємцям не лише отримувати фінансування, але й підвищувати рівень управлінських, фінансових та цифрових компетенцій, що сприяє сталому розвитку бізнесу. Імплементація такого досвіду в Україні є досить перспективною, оскільки надає можливість створенню державних або партнерських навчальних платформ для МСБ, розширенню співпраці з міжнародними проектами технічної допомоги, впровадження менторських програм при регіональних центрах підтримки підприємництва, а також розвиток цифрової бізнес-освіти на базі платформи «Дія.Освіта».

4. Країни-члени ЄС активно використовують інструменти цифровізації у процесі надання фінансової підтримки, що включає застосування онлайн-платформ для подання заявок, моніторингу реалізації проектів та комунікації між підприємцями та органами влади. В Україні перспективним напрямом імплементації такого досвіду є створення інтегрованого електронного кабінету підприємця за принципом «єдиного вікна» для отримання державних і

міжнародних фінансових інструментів підтримки. Аналогом такої цифрової платформи вже сьогодні виступає «Дія», яка успішно реалізує функції цифрової взаємодії між державою та бізнесом.

Окрім перспектив для впровадження досвіду Європейського Союзу у фінансовій підтримці МСБ в Україні, є низка недоліків, а саме:

- нестабільна економічна та політична ситуація в країні, що може знижувати інтерес до інвестування в український МСБ;
- недостатній рівень обізнаності підприємців про можливість вибору фінансової підтримки;
- недосконалість процедур подання заяв, обмежена прозорість адміністративних процесів та затягування термінів ухвалення рішень уповільнюють доступ підприємців до фінансової підтримки;
- недосконалість законодавчої бази, що ускладнює впровадження європейського досвіду в українське законодавство.

Варто зазначити, що Україна впродовж останніх років активно прагне до членства у Європейському Союзі та докладає чималих зусиль для врегулювання неточностей у законодавчо-правовій базі з метою гармонізації з європейськими стандартами.

Першочерговим завданням для України є подолання корупції та бюрократичних перепон, адже створення рівних умов для всіх учасників ринку є ключовою умовою ефективної реалізації програм фінансової підтримки малого та середнього бізнесу. Лише за умови прозорості, спрощення адміністративних процедур та посилення контролю можна забезпечити довіру інвесторів і підприємців до державних і міжнародних механізмів підтримки.

Важливим елементом сучасної системи підтримки малого та середнього бізнесу в країнах Європейського Союзу є технопарки, рівень розвитку яких має недостатній рівень в Україні. Імплементация європейського досвіду в цій сфері вимагає комплексного підходу, що включає:

- розробку та вдосконалення законодавчої бази, яка регламентує діяльність технопарків, стимулює інвестиції та інновації;

- забезпечення державної підтримки та фінансування для створення сучасної інфраструктури технопарків, включаючи лабораторії, коворкінги, конференц-зали;
- партнерство з університетами, науково-дослідними інститутами та приватними інвесторами для формування екосистеми інновацій;
- запровадження механізмів менторської та консультаційної підтримки для резидентів технопарків;
- створення умов для залучення міжнародних проєктів, грантів та венчурного капіталу, що сприятиме інтеграції українських підприємств у глобальні інноваційні ланцюги.

Таким чином, імплементація європейського досвіду підтримки МСБ в Україні можлива за умови поступової адаптації та врахування національних реалій. Найбільш ефективними можуть стати програми, що передбачають гарантування кредитів, підтримку інновацій та експортного потенціалу, особливо якщо вони реалізуються у партнерстві з міжнародними організаціями та за участі місцевих технопарків.

Підсумовуючи проведену роботу у дослідженні напрямів імплементації європейського досвіду фінансового забезпечення діяльності підприємств МСБ, можемо стверджувати, що Україна має низку перешкод на шляху до впровадження та розвитку малого та середнього бізнесу. Пандемія та повномасштабна війна призвели до гальмування процесів стабілізації та зростання підприємництва, спричинивши значні втрати виробничих потужностей, кадрового потенціалу та інфраструктури. Водночас ці виклики виступають каталізаторами пошуку нових форм підтримки, адаптації бізнесу до сучасних умов та впровадження інноваційних рішень.

Європейський Союз активно підтримує діяльність та розвиток малого та середнього бізнесу, адже саме він є рушієм економіки. Стимулювання МСБ у Європі здійснюється через широкий спектр програм, що охоплюють гранти, пільгове кредитування, державні гарантії, а також консультаційну та

інфраструктурну підтримку. Варто зазначити програми підтримки поділяються на наднаціональні на національні, тобто фінансування та організацію може відбуватися як на рівні ЄС, так і на рівні країни-члена, безпосередньо узгоджуючи умови їх реалізації відповідно до специфіки національної економіки. Такий підхід дозволяє забезпечити гнучкість і ефективність підтримки, сприяючи сталому розвитку МСБ у різних регіонах Європи. Також необхідно зазначити, що важливу роль у підтримці малого та середнього бізнесу в ЄС мають технопарки, які об'єднують підприємства, вищі навчальні заклади та науково-дослідні установи для пришвидшення впровадження інновацій на ринок.

Імплементация європейського досвіду підтримки МСБ в Україні, потребує попередніх заходів, а саме відновлення політичної та економічної стійкості, врегулювання норм та правил законодавчої бази, усунення корупції, розробки механізмів власної підтримки бізнесу та багато інших. Усунення факторів, які можуть знизити інтерес до інвестування у МСБ в Україні, сприятиме підвищенню довіри інвесторів, залученню нових фінансових ресурсів, розвитку підприємницького середовища. Доцільно зазначити, що наша країна, використовує європейський досвід у використанні цифрових технологій для бізнесу, а також впроваджує більш сучасні фінансові інструменти для його розвитку.

ВИСНОВКИ

Малий та середній бізнес відіграє ключову роль для економічної складової країни, оскільки забезпечує населення робочими місцями, сприяє розвитку підприємництва, наповнює бюджет податковими надходженнями та стимулює інновації.

Дослідивши сутність та класифікацію підприємств МСБ, було визначено, що дані суб'єкти підприємництва мають здатність до швидкої адаптації у кризових умовах. Така характеристика свідчить про спроможність підприємств гнучко реагувати на зовнішні виклики, зберігати економічну активність, трансформувати виробничі процеси та оперативно переорієнтовуватись на нові потреби ринку.

У зарубіжних країнах малий та середній бізнес є пріоритетним напрямом державної економічної політики, оскільки саме цей сектор забезпечує значну частку валового внутрішнього продукту та відіграє ключову роль у створенні нових робочих місць, стимулює інноваційну діяльність і сприяє розвитку регіонів. Міжнародний досвід яскраво демонструє ефективність спеціальних податкових режимів для зменшення податкового навантаження та тиску на підприємства, що створює сприятливі умови для започаткування та ведення підприємницької діяльності. Такі режими передбачають спрощені форми звітності, зниження ставок податків або повне звільнення від окремих податків для мікро- та малих підприємств.

Важливою складовою функціонування підприємства є його фінансове забезпечення – багатогранна економічна категорія, що охоплює процес формування та використання фінансових ресурсів, а також інструменти й джерела їх залучення. До основних джерел фінансового забезпечення належать самофінансування, коли всі витрати покриваються за рахунок власних коштів підприємства, а також зовнішні джерела, до яких належать кредитування, лізинг, факторинг, краудфандинг, венчурне фінансування та грантова підтримка.

Доступ до фінансових ресурсів визначає не лише стабільність функціонування МСБ, а й його здатність до масштабування, модернізації виробничих процесів та впровадження інновацій.

Під впливом воєнних дій, можливості фінансування діяльності підприємств МСБ за рахунок власних коштів суттєво зменшується. Значна частка підприємств внаслідок обстрілів та окупації території, була змушена припинити свою діяльність або перемістити потужності у більш безпечні регіони. Проведений аналіз засвідчив, що динаміка кількості підприємств МСБ коливається. Малі підприємства впродовж аналізованого періоду мають негативну спадну тенденцію, а середні відображають нерівномірність у кількості, а саме найнижчих показників досягають у 2022 році, що спричинено повномасштабним вторгненням.

Дослідження структури джерел фінансування показало, що як середні, так і малі підприємства в Україні значною мірою залежать від короткострокових зовнішніх джерел. Власний капітал зазнає коливань, особливо в умовах воєнної кризи. Загалом, для забезпечення стабільного розвитку МСБ необхідно посилювати внутрішні фінансові ресурси та диверсифікувати джерела фінансування.

Розгляд чистого фінансового результату підприємств МСБ в Україні за 2019-2023 роки показує суттєві коливання, зумовлені пандемією та воєнними діями. Середні підприємства демонструють більшу стійкість і здатність до відновлення прибутковості, тоді як малий бізнес залишається більш вразливим, зазнаючи значних збитків у кризові періоди. Це свідчить про необхідність цільової підтримки малого бізнесу для забезпечення його стабільності в умовах зовнішніх викликів.

Найбільш популярним джерелом зовнішнього фінансування МСБ в Україні є банківське кредитування. Проведений аналіз динаміки банківського кредитування МСБ в Україні за 2019-2023 роки, дозволив визначити основні тенденції та виклики у фінансуванні цього сегменту економіки. Попри зовнішні потрясіння, зокрема пандемію COVID-19 та повномасштабну війну,

підприємства малого і середнього бізнесу продовжують активно користуватися банківськими позиками, надаючи перевагу кредитам у національній валюті через нижчі ризики.

Найбільшу частку кредитування отримують середні підприємства, що свідчить про зміцнення їх позицій і вищу довіру з боку банків. Мікропідприємства, навпаки, демонструють спад, що зумовлено їхньою високою вразливістю, обмеженим доступом до заставного майна та меншою платоспроможністю. Водночас державні програми гарантування кредитів відіграють важливу роль у підтримці бізнесу, особливо в аграрному секторі, який отримав понад 52,32% загального обсягу кредитів, забезпечених державними гарантіями. Значну частку також займають торгівля – 22,9%, та переробна промисловість – 16,63%.

Лідерами за кількістю кредитів, наданих під державні гарантії, є Приватбанк, що надав 12 922 кредити, Ощадбанк – 2 719 кредитів, а також Укргазбанк – 713 кредитів. Їх активна участь у реалізації державних програм фінансової підтримки МСБ свідчить про важливу роль банківського сектору у забезпеченні доступу підприємств до кредитних ресурсів в умовах кризи.

Зростання процентних ставок у 2022-2023 роках та зміна умов кредитування свідчать про підвищену фінансову нестабільність, проте банківська система адаптується до нових викликів, пропонуючи також альтернативні форми фінансування, зокрема лізинг.

У відповідь на економічні виклики воєнного стану держава запровадила низку дієвих програм підтримки МСБ. Програма релокації дозволила перемістити понад 25 тисяч підприємств, а грантова ініціатива «єРобота» надала фінансування до 8 млн. грн. на розвиток аграрного та переробного бізнесу.

За програмою «Доступні кредити 5-7-9%» у період війни видано понад 81 тис. кредитів на 313,3 млрд. грн., найбільше – на оборотний капітал та агросектор. Лізингова програма охопила 8,1 млрд. грн., 79% з яких спрямовано в сільське господарство.

Загалом, фінансова підтримка та грантові програми МСБ стала ключовим інструментом збереження бізнесу, робочих місць і запуску нових ініціатив навіть у найскладніших умовах.

Дослідження проблем для функціонування малого та середнього бізнесу, дозволило визначити, що бізнес стикається з численними викликами, зумовленими війною, економічною нестабільністю, дефіцитом фінансування, логістичними ускладненнями, податковим тиском і корупційними бар'єрами. Галузева специфіка проблем вимагає індивідуального підходу до політики підтримки.

Попри труднощі, МСБ зберігає значний потенціал зростання в післявоєнний період. Ключові перспективи полягають у відновленні інфраструктури, розвитку аграрного сектору, цифровізації, зеленої енергетиці, внутрішньому туризмі та сервісних послугах. Завдяки гнучкості, адаптивності та соціально-економічному значенню, малий і середній бізнес здатен стати основою відбудови української економіки.

Аналіз системи фінансової підтримки малого та середнього бізнесу в країнах ЄС відображає наявність багаторівневої, комплексної моделі, що поєднує наднаціональні програми ЄС з національними ініціативами держав-членів. Зокрема, Польща, Фінляндія та Люксембург демонструють ефективну взаємодію держави, фінансових установ та підприємців.

Особливе місце в інфраструктурі підтримки займають технопарки, які поєднують інновації, підприємництво й освітні ресурси. Вони ефективно сприяють запуску стартапів та технологічних компаній, як, наприклад, Supercell у Фінляндії чи Talkwalker у Люксембурзі.

Досвід країн ЄС демонструє, що фінансова підтримка МСБ є критично важливою умовою сталого економічного зростання, інноваційності та конкурентоспроможності малого бізнесу.

Імплементация європейського досвіду фінансової підтримки МСБ в Україні відкриває широкі можливості для підвищення ефективності державної політики у сфері підприємництва. Європейські практики – зокрема гранти, гарантії,

цифрові платформи, технопарки та освітні програми – можуть бути адаптовані до українських реалій із урахуванням національних особливостей і викликів.

Основними передумовами успішного впровадження є спрощення процедур доступу до фінансування, гармонізація законодавства з нормами ЄС, розвиток інфраструктури технопарків, а також посилення прозорості, цифровізації та антикорупційного контролю. Успішна реалізація цих кроків сприятиме зростанню конкурентоспроможності МСБ, інтеграції в європейський ринок та відновленню економіки України в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антків В. В. Банківське кредитування малого та середнього бізнесу. URL:<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1815/1/Antkiv%20V.V.%2C%20B%20Ss51.pdf>
2. Банасько Т.М., Варичева Р. Оподаткування малих підприємств: зарубіжний досвід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 45. С. 182–187. URL: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-45-30>
3. Берницька Д. І. Дослідження процесів розвитку малого і середнього бізнесу: зарубіжний досвід. *Економічний форум*. 2019. №2. С. 4 –12.
4. Близнюк О. П., Горпинченко А. П. Оцінка ефективності управління фінансовими ресурсами на підприємствах роздрібної торгівлі України. *Проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 208-219. URL: <http://jnas.nbuiv.gov.ua/article/UJRN-0000257349>
5. Борисова С. Є., Крук О. М., Балашова О.В., Підтримка та фінансування підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. №61. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3835/3755>
6. Бортнік С. М. Функціонування малого і середнього підприємництва в Україні : сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск № 36. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/36>
7. Буряк Л.Д. Фінансовий менеджмент у малому бізнесі: Навч. посіб. / Л. Д. Буряк. – К.:КНЕУ, 2007. – 423 с.
8. Бойко О. М. Тенденції функціонування технологічних парків в світі та можливості імплементації в Україні в воєнний та повоєнний період / Бойко Олена Миколаївна // *Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців*. Серія:

економіка, управління, безпека, технології. - 2022. - Т. 1, № 2. - 18 с. - URL: <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2022-1-2-5>

9. Варналій З. С. Тенденції становлення малого підприємництва в Україні. *Ринкові перетворення*. 2003. № 7, С. 58–64.

10. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Дата оновлення 28. 02. 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 01.05.2025 р.)

11. Гончаренко М.В. Сутність фінансового механізму реалізації стратегії сталого розвитку території. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1. С. 59-66.

12. Гриценко Л. Л. Фінанси підприємств: практикум: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2017. URL: <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/Finansi-pidpriyemstv-2016.pdf>

13. Гуцалюк О.М., Коцюрба О.Ю. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансового забезпечення діяльності підприємств ЖКГ. *БізнесІнформ..* 2015. № 3. С.141-149.

14. Денисенко М. П., Колісніченко П. Т., Гомон Н. М. Сучасний стан та тенденції розвитку малого й середнього підприємництва у контексті забезпечення його економічної безпеки // *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2021/5.pdf

15. Забарна Е.М. Специфіка малого підприємництва в соціально-економічному розвитку регіонів України / Е. М. Забарна. – *Економічний форум*. – Випуск № 2. – 2016. – С. 101 – 108.

16. Збарський В.К. Тенденції розвитку малого підприємництва / В.К. Збарський, М.П. Канінський // *Економіка АПК*. – 2009. – №8. – С. 50-53

17. Зілгалова О.А. Становлення малого і середнього підприємництва: корисні уроки з досвіду країн європейського союзу. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/.../Article_Kurei_VisnykLDFA.p...

18. Зосименко Т. І. Роль малого підприємництва у соціально-економічному розвитку країни. *Ефективна економіка*. 2013. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2388>

19. Інтернет-портал Дія.Бізнес: веб-сайт. URL: <https://business.diia.gov.ua>
(Дата звернення: 01. 06. 2025 р.)

20. Кайрачка Н.В., Кушнір С.О. Особливості фінансового лізингу як альтернативи банківському кредитуванню для сільськогосподарських підприємств. Збірник матеріалів Круглого столу «Відновлення сільських територій в умовах повоєнного відродження». Запоріжжя: 2024. С.88-99. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/12345/22032/0059896.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=89>

21. Кизим М.О., Чечетова-Терашвілі Т.М., Хаустова В.Є. Мале та середнє підприємництво в Україні: особливості та проблеми розвитку. *Бізнес Інформ*. 2019. № 10. С. 301–317. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-10-301-317>

22. Коваленко В. В, Радова Н.В. Банківський кредит у формуванні фінансово-інвестиційного механізму розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2020. Вип. 22. С. 78-92.

23. Коваленко О. Технологічні парки: сутність, класифікація. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. С. 35–40. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-18>

24. Костиріна Д.В., Квасницька Р.С. Дердавна програма «Доступні кредити 5-7-9%» як інструмент підтримки функціонування підприємств в умовах воєнного стану. *Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : збірник наукових праць здобувачів вищої освіти і молодих учених*. – Хмельницький : ХНУ, 2023. С. 25-27. URL: <https://fbss.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/9/zbirnyk-2023.pdf#page=26>

25. Кредити для малого бізнесу в Україні: де взяти та як отримати бізнес кредит у банку? URL: <https://inventure.com.ua/uk/analytics/articles/kreditidlyamalogo-biznesu-v-ukrayini:-de-vzyati-ta-yak-otrimati-biznes-kredit-u-banku>

26. Марченко О. І. Розвиток малого бізнесу: вітчизняний і зарубіжний досвід / О. І. Марченко, Р. В. Моткалюк // *Фінансовий простір*. - 2015. - № 1. - С. 190-195. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2015_1_26.

27. Мережко В. М., Іванченко Г. В. Основні етапи формування стратегії релокації підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка і суспільство*. 2023. №50. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2443/2363>

28. Міжнародний досвід державної підтримки діджиталізації малого та середнього підприємництва : монографія / Педченко Н. С., Стрілець В. Ю., Франко Л. С. – Полтава : ПУЕТ, 2022. – 141 с. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

29. Озадовський О. М. Фінансовий лізинг як інструмент підтримки бізнесу в умовах економічної невизначеності в Україні / О. М. Озадовський // *Науковий вісник Полісся*. - 2024. - № 2 (29). - С. 496-510.

30. Орлов В.М., Петрашевська А.Д., Гуйгова Ю.І., Маслова К.Г. Роль технопарків в інноваційному розвитку регіону. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2020. № 1. С.55-62. URL: https://puet.poltava.ua/journal/97_2020/2.pdf

31. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 23.05.2025 р.)

32. Офіційний сайт Європейського Союзу https://commission.europa.eu/index_en

33. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/> (дата звернення 01.06.2025 р.)

34. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 23.05.2025 р.)

35. Офіційний сайт Банку Господарства Крайового. URL: <https://www.bgk.pl/>

36. Офіційний сайт Кредобанку. URL: <https://kredobank.com.ua/>

37. Офіційний сайт Ощадбанк. URL: <https://www.oschadbank.ua/>

38. Офіційний сайт Польського агентства розвитку підприємництва. URL: <https://www.parp.gov.pl/> фонд розвитку

39. Офіційний сайт Польського фонду розвитку. URL: <https://pol-ukr.com/uk/polski-fundusz-rozwoju/>
40. Офіційний сайт Приватбанку. URL: <https://privatbank.ua/business>
41. Офіційний сайт ПУМБ. URL: <https://b2b.pumb.ua/>
42. Офіційний сайт Сенс Банку. URL: <https://sensebank.ua/>
43. Офіційний сайт Укргазбанку. URL: <https://www.ukrgasbank.com/>
44. Офіційний сайт Укрсиббанк. URL: <https://ukrsibbank.com/>
45. Офіційний сайт Фонду розвитку підприємництва (ФРП). URL: <https://bdf.gov.ua/>
46. Офіційний сайт Центрів ELY. URL: <https://www.ely-keskus.fi/en>
47. Офіційний сайт European Commission – COSME: програма з підвищення конкурентоспроможності ММСП. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/cosme_en
48. Офіційний сайт European Commission – Digital Europe Programme: програма цифрової трансформації, впровадження ШІ, кібербезпеки, цифрових хабів. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme>
49. Офіційний сайт European Commission – Horizon Europe: основна програма підтримки досліджень та інновацій до 2027 року. URL: <https://www.clipr.cc/3b44H>
50. Офіційний сайт Finnvera. URL: <https://www.finnvera.fi/eng>
51. Офіційний сайт Guichet.lu. URL: <https://guichet.public.lu>
52. Офіційний сайт House of Entrepreneurship (при Торгово-промисловій палаті Люксембургу). URL: <https://www.houseofentrepreneurship.lu>
53. Офіційний сайт InvestEU – Європейський союз: програма стимулювання інвестицій у пріоритетні сфери. URL: <https://investeu.europa.eu>
54. Офіційний сайт Luxinnovation. URL: <https://www.luxinnovation.lu>
55. Офіційний сайт Mutualité de Cautionnement. URL: <https://www.cautionnement.lu>
56. Офіційний сайт Opendatabot. URL: <https://opendatabot.ua>

(Дата звернення: 01. 06. 2025 р.)

57. Офіційний сайт SNCI (Société Nationale de Crédit et d'Investissement).
URL: <https://www.snci.lu>
58. Партин Г. О., Омелян Х. А. Кредитування діяльності малих і середніх підприємств в Україні: сучасні особливості та шляхи розвитку. *Ефективна економіка*. 2022. №2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2022/74.pdf
59. Пігарєв С.О. Фінансовий лізинг як альтернатива фінансування оновлення основних фондів. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. №14. С.95-101.
URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/313/292>
60. Податкові режими для малого бізнесу Німеччини (2024). URL: <https://www.bdo.de/en-gb/insights/updates/tax-legal/caution-possible-surprise-with-the-vat-small-business-regulation>
61. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI. Дата оновлення 18. 01. 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>
62. Ремінський М. М. Тенденції і проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні / М. М. Ремінський, Я. І. Глущенко // *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. – 2019. – № 16. – С. 224-233. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2019_16_26
63. Рижакова Г. М. Роль і місце малого підприємництва в національній економіці України. *Ефективна економіка*. 2011. №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=450>
64. Романовська Ю. А., Смоляр Р. В. Роль банківських кредитів у розвитку малого та середнього бізнесу у повоєнному відновленні держави. 2025. №2. С. 82-88. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/5477/5531>
65. Рудницька О.М., Шпак Н.З. Система управління капіталом підприємства. *Економіка, планування і управління галузі*. Львів: Видавництво Національний університет «Львівська політехніка», 2018. № 1. С. 257-259.

66. Свистун Л. А., Левкова І. М. Фінансове забезпечення діяльності підприємства малого та середнього бізнесу в Україні. Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, 15 травня 2025 р. – Полтава: НУПП, 2025. – С.117-123.

67. Свистун Л. А. Підходи до фінансового забезпечення діяльності малих підприємств. *Ефективна економіка*. 2019. Випуск №6. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/6_2019/52.pdf

68. Свистун Л. А. Розвиток малих підприємств як фактор забезпечення їх економічної безпеки. В кн.: Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: [монографія]; в 3-х т. Т. 3; за заг. ред. В. О. Онищенко та Г. В. Козаченко. Полтава: ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2019. С.374-396.

69. Ситник Н. С., Козак С. І. Роль малого та середнього бізнесу на сучасному етапі розвитку економіки України. *Економіка та управління національним господарством*. 2018. №26-1. С.83–87.

70. Стрельбіцька Н. Є., Редько Т. В. Мале та середнє підприємництво як фактор соціально-економічного зростання ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. №7 (3). С. 118-122.

71. Толмачова Г.Ф. Регулювання розвитку малого і середнього підприємництва: досвід зарубіжних країн для України / Г. Ф. Толмачова, В. І. Ляшенко, Г. В. Колеснікова / *Економічний вісник Донбасу* № 1(47), 2017. С.157-185.

72. Фещенко О.М. Специфіка та гармонізація розвитку підприємництва в Україні / О.М. Фещенко, Г.В. Самокіна. – *Вісник ЖДТУ*. – 2017. - № 1 (79). – С. 100 – 106.

73. Шелудько С. А., Тараненко Д. С. Банківське кредитування в стратегії фінансування мікро-, малого та середнього бізнесу. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2021. №5-6 (282-283). С. 59-63. URL: [http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2021/282-283/pdf/%D0%9D%D0%92%205-6\(282-283\)%202021.pdf#page=59](http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2021/282-283/pdf/%D0%9D%D0%92%205-6(282-283)%202021.pdf#page=59)

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Характеристика зовнішніх джерел фінансування малого та середнього бізнесу в Україні

Джерело фінансування	Характеристика	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
Кредитне фінансування	переважно банківські кредити, які надаються на умовах повернення з нарахуванням відсотків; товарний кредит та факторинг; облігаційні позики та ін.	- розмаїття спеціалізованих банківських програм; - можливість залучення значних фінансових ресурсів; - довгостроковий характер фінансування	- високі позикові ставки; - необхідність надання застави або гарантій; - ускладнений процес погодження та довготривалий розгляд заявок.
Бюджетне фінансування	виділення коштів з державного або місцевого бюджету на підтримку підприємств, або ж надання гарантії та поруки за кредитами.	- відносно недорогий вид фінансування;	- довготривалий процес надання коштів; - труднощі в отриманні фінансування.
Грантове фінансування	безповоротна фінансова допомога у інноваційних підприємств як на стадії стартапу так і виходу на нові ринки	- дозволяє отримати достатню суму коштів на тривалий період; - отримання грантів на безповоротній основі.	- процес прийняття рішень щодо надання гранту, як правило, є досить тривалим; - грантові кошти надходять поетапно і повільно.
Лізинг	майнові відносини, що виникають при передачі предмета лізингу (рухомого і нерухомого майна) в тимчасове користування на основі його придбання і здачу в довгострокову оренду	- забезпечує отримання обладнання без його повної оплати; - унеможливорює нецільове використання фінансових ресурсів; - відсутність застави та поручителів; - знижує базу оподаткування.	- велика сума першого лізингового платежу (до 30 % вартості майна); - можливе моральне старіння предмета лізингу; - ризик, пов'язаний з пошкодженням предмета лізингу;
Краудфандинг	об'єднання зусиль людей, які спрямовують свої кошти для підтримки та реалізації проектів перспективних інноваторів	- доступність в отриманні, безоплатне фінансування	- використовується переважно на етапі стартапу.

*Сформовано автором на основі [67]

Додаток Б

Таблиця Б.1

Аналіз стану кредитування середніх, малих та мікро підприємств комерційними банками України за період 2019 – 2023 років, млн. грн.

Показники	Роки					Абсолютне відхилення			
	2019	2020	2021	2022	2023	2020/ 2019	2021/ 2020	2022/ 2021	2023/ 2022
Суб'єкти середнього підприємництва, в т.ч.:	184 783	213 960	213 231	208 200	244 358	29 177	-729	-5 031	36 158
у національній валюті	93 439	117 905	135 335	143 244	159 553	24 466	17 430	7 909	16 309
у іноземній валюті	91 344	96 054	77 896	64 956	84 804	4 710	-18 159	-12 940	19 848
Суб'єкти малого підприємництва (крім мікропідприємництва), в т.ч.:	73 807	70 135	86 517	81 767	76 575	-3 672	16 381	-4 750	-5 192
у національній валюті	39 753	38 806	54 670	59 007	58 935	-947	15 864	4 337	-72
у іноземній валюті	34 054	31 330	31 847	22 760	17 639	-2 724	517	-9 087	-5 120
Суб'єкти мікропідприємництва річний дохід від 500 тис. євро до 2 млн. євро, в т.ч.:	44 625	46 026	52 254	55 601	50 657	1 401	6 228	3 347	-4 945
у національній валюті	36 183	34 679	44 223	50 151	44 693	-1 504	9 543	5 928	-5 458
у іноземній валюті	8 442	11 347	8 031	5 451	5 964	2 905	-3 315	-2 581	513
Суб'єкти мікропідприємництва річний дохід від 50 тис. євро до 500 тис. євро, в т.ч.:	44 420	42 342	33 998	34 078	32 340	-2 078	-8 344	80	-1 738
у національній валюті	28 816	27 453	31 222	31 112	30 477	-1 363	3 768	-110	-635
у іноземній валюті	15 604	14 889	2 776	2 966	1 863	-715	-12 112	190	-1 103
Суб'єкти мікропідприємництва річний дохід до 50 тис. євро, в т.ч.:	76 455	72 350	72 560	66 201	68 614	-4 105	210	-6 359	2 412
у національній валюті	67 977	65 368	68 065	64 271	65 882	-2 609	2 698	-3 794	1 610
у іноземній валюті	8 478	6 983	4 495	1 930	2 732	-1 495	-2 488	-2 564	802

*Сформовано автором на основі статистичних даних НБУ [34]

Додаток В

Таблиця В.1

Статистика наданих послуг за Державною програмою «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» у розрізі регіонів України

Область	Кількість договорів (шт.)	Кількість ММСП (шт.)	Сума, млн. грн.	Підтримка, млн.грн.
Одеська	155	115	971,71	312,51
Полтавська	161	115	844,39	359,95
Вінницька	131	99	803,15	358,99
Львівська	209	116	686,71	200,06
Кіровоградська	109	82	629,15	219,45
Хмельницька	73	60	478,62	154,67
Черкаська	120	78	461,94	147,84
Київська	126	84	458,04	160,75
Тернопільська	68	46	454,31	164,41
Дніпропетровська	128	75	419,25	129,35
м.Київ	166	90	383,47	92,85
Волинська	53	37	367,23	114,4
Житомирська	72	45	275,31	86,79
Івано-Франківська	53	36	221,13	53,79
Миколаївська	29	23	172,41	62,79
Чернігівська	43	36	156,97	69,86
Закарпатська	38	20	95,57	33,13
Харківська	29	21	77,62	22,02
Рівненська	21	17	61,15	22,49
Чернівецька	5	4	38,32	11,3
Сумська	7	7	24,77	8,23
Запорізька	6	5	18,79	4,01
Донецька	4	2	12,11	4,09
Херсонська	1	1	1,24	0,31

*Сформовано автором на [33]